

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi
Bursa Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy

Araştırma Makalesi | Research Article
Kaygi, 22 (1), 213-263.

Makale Geliş | Received: 07.10.2022
Makale Kabul | Accepted: 22.03.2023
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.03.2023
DOI: 10.20981/kaygi.1185853

Ayşe Çiğdem KOCAMAN

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof. Dr.
Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, TR
Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, İstanbul, TR
ORCID: 0000-0003-1354-1335
aysecigdem.kocaman@nisantasi.edu.tr

Gasset Felsefesinde Kitleselleşme Sorunu, Kültür Eğitimi ve Üniversitenin Misyonu¹

Öz: İspanya'nın önemli düşünürlerinden José Ortega y Gasset'e göre, Avrupa'da 19. yüzyılda başlayan kiteselleşme, 20. yüzyılda da toplumsal, kültürel, siyasal alanda önemli bir sorun haline gelmiştir. Kamusal yaşama bütünüyle kültürden yoksun, niteliksiz kitle insanının/kitlelerin hâkim olduğunu ileri süren Gasset, kitlelerin bu anlamda ayaklandığına, insanın kendini ve yaşamını yapılandırıp şekillendiren ortam koşullarının belirleyicisi haline geldiğine dikkat çekmektedir. Kitlelerin kamusal yaşam üzerindeki egemenliğini, kiteselleşme sorunu olarak nitelendiren Gasset, kendilerini dahi yönetmekten aciz olan kitlelerin ayaklanmasıyla birlikte, insanın kökten gerçekliği olarak gördüğü yaşamın her alanında sorumsuzluğun, başıboşluğun hüküm sürdüğünü düşünmektedir. Gasset'in gözünde bu durum, insanlığın geleceğini tehdit etmekte, tarihsel bir bunalımın kapısını aralamaktadır. Bu nedenle kitle insanını yeni baştan düzenlemenin, karakterini iyileştirmenin, ona sorumluluk ruhu, yaşamsal birtakım değerleri aşılamanın şart olduğunu belirtmektedir. Gasset'e göre bu da ancak üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirilecek olan kültür eğitimiyle mümkündür. Yaşadığı dönemin toplumsal koşullarını şaşkıncu bir berraklıkla tespit eden Gasset, kiteselleşme sorununa ilişkin ileri sürdüğü görüşleriyle güncelin ötesinde düşünebilen bir filozof ve eğitimcidir. Onun kiteselleşme sorununa yaklaşımı hem 21. yüzyılın dünyası hem de insanlığın geleceği açısından yol gösterici bir niteliktedir. Bu çalışma, Gasset'in felsefesinin odak noktasını oluşturan kiteselleşme sorununun doğasını, nedenlerini, bu sorunun çözümüyle bağlantılı olarak öne sürdüğü kültür eğitimiyle ilgili görüşlerini ve bu doğrultuda üniversiteye yüklediği misyonu ele almayı konu edinmektedir. Çalışmada Gasset'in, kiteselleşme sorunu ile kültür eğitimi ve üniversite, yükseköğretim arasında nasıl bir bağ kurduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kökten Gerçeklik Olarak İnsan Yaşamı, Kitle İnsanı, Soylu İnsan, Kiteselleşme, Kültür, Kültür Eğitimi, Üniversite.

¹ Bu çalışma "José Ortega y Gasset'te İnsan, Değer ve Kültür Bağlamında Kiteselleşme Sorunu" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. (Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, danışman Doç. Dr. Muttalip Özcan, Haziran 2020)

The Problem of Massification in Gasset Philosophy Cultural Education and the Mission of the University

Abstract: According to José Ortega y Gasset, one of Spain's most important philosophers, the massification, which began in Europe in the 19th century, has become a significant social, cultural, and political issue in the 20th century. Claiming that public life is completely devoid of culture and unqualified mass people/masses dominate, Gasset draws attention to the fact that the masses revolt in this sense and become the determinant of the circumstance conditions that structure and form one's self and life. Gasset, who described the domination of the masses over public life as a problem of massification, believed that irresponsibility, aimlessness rule over all aspects of human life that he regarded as the radical reality, with the rebellion of masses, who were unable to govern even themselves. According to Gasset, who stated that this situation threatens the future of humanity, leads up to a historical crisis, and therefore it was essential to reshape mass man, to advance their characters, to plant them spirit of responsibility and certain fundamental values, this could only be accomplished through cultural education provided by universities. Gasset, who identified the social conditions of his time with astonishing clarity, was a philosopher and educator who could think beyond the present with his views on the problem of massification. For this reason, Gasset's approach to the problem of massification is a guide for both the world of the 21st century and the future of humanity. As a result, this research focuses on the nature and origins of the massification problem, which is at the center of Gasset's philosophy, as well as his ideas on cultural education and the mission he put on the university accordingly. In the study, it is aimed to suggest how Gasset made connection between the problem of massification and cultural education, university, and higher education.

Keywords: Human Life as Radical Reality, Mass Man, Noble Man, Massification, Culture, Culture Education, University.

Giriş

“Böyle bizimki gibi, sırf bir ‘akıntı’ ve kendini bırakış çağında, ‘kendini bırakmayan’ kişilerle temas kurmak iyi olur”²

İspanyol düşünür Joaquin Costa'nın “İspanya'nın düşünsel ve ahlaksal çölünde onun başı yalnız, koca, eski bir kale gibi yükseldi” sözleriyle betimlediği filozof, José Ortega y Gasset'tir (Ibáñez 1998: 321). “Tüm emelim, dingin havuzlara taş parçacıkları atan bir hoca olmayı başarabilmekten öteye gitmiyor” (Akt. Işık 1998: 17) diyen Gasset'in tek amacı, insan yaşamını yüceltme, anlamlı ve değerli kılma sorumluluğunu alabilen gerçek anlamda aydın kişiler yetiştirmektir. Bu amacını, yaşamında, kitaplarında, öğretmenliğinde, gazeteciliğinde daima hissettiren Gasset, 1883 yılında Madrid'de dünyaya gelmiştir. Felsefe eğitimini

² Gasset 2014b:15.

Madrid Üniversitesi'nde tamamlamış, yine aynı üniversiteden felsefe doktoru olarak mezun olmuştur. 1905 yılında Almanya'ya giden Gasset, önce Leipzig, daha sonra da Berlin Üniversitesinde çalışır. Ardından Marburg Üniversitesi'ne geçerek H. Cohen ve P. Natorp'un yönetiminde çalışmalarına devam eder. Burada daha çok Nietzsche, Schopenhauer, Humbolt ve Darwin'in düşünceleriyle birlikte özellikle Kant felsefesine yoğunlaşır. 1910 yılından itibaren Madrid Üniversitesi metafizik kürsüsünde yaklaşık çeyrek yüzyıl felsefe profesörü olarak çalışan ve pek çok eserini de bu süre zarfında kaleme alan Gasset, 1955 yılında yaşama veda eder (Ibáñez 1998: 323-325).

Geride düşünce dünyasında oldukça ilgi gören çok sayıda eser bırakan Gasset'in başlıca yapıtlarından biri, yaşam ve ortam koşulları üzerine felsefi düşüncelerini serimlediği *Adem Cennette* (1910) çalışmasıdır. Bunun yanı sıra, felsefesinin temel kavramlarının ilk örneklerini *Don Kişot Üzerine Düşünceler* (1914) eserinde sunan Gasset, bu kitabında hem Cervantes dolayımında İspanyol kültürü üzerine görüngübilimsel çözümler yapmakta hem de yaşamı, felsefeyi, sanatı, kültürü, geleceği, gerçekliği ve varoluşu sorgulamaktadır (Güçlü ve diğ., 2008: 1082). *Omurgasız İspanya* (1921) eserinde ise ülkesi İspanya'nın diğer Avrupa halklarıyla ortak bir yaşam sürmesinin koşullarının ne olduğu sorusuna odaklanmaktadır. Bu soruyu *Çağımızın Sorunu* (1923) kitabında yanıtlamakta ve tarihsel bir perspektiften Avrupa toplumlarını irdeleyerek, kuşak, perspektivizm, yaşamın değerleri gibi konuları ele almaktadır. Ayrıca yaşamsal akıl (*vital reason*) kavramının ilk tohumlarını bu çalışmasında atarak yaşama yön veren hayati fikirler sistemi olarak gördüğü kültürü yaşamsal bir zemine oturtmayı amaçlamakta, bunu yaparken de yeni çağın fiziksel-matematiksel akılcılığının ve göreceliğin sıkı bir eleştirisine girişmektedir. *El Sol* gazetesindeki yazılarından oluşan *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler* (1925) başlıklı iki uzun denemesinde ise çağının sanat ve edebiyat anlayışı üzerine değerlendirmeler yapan

Gasset, 1930 yılında en büyük eseri olan *Kitlelerin Ayaklanması*'nı³ yayımlar (Işık 1992: 16-18).

İnsan ve toplum felsefesi açısından çağdaş düşünce tarihinin dikkate değer özgün örneklerinden biri olan *Kitlelerin Ayaklanması* eserinde, “kitle insanı/kitleler” ve “soylu insan/seçkin azınlık” olarak iki farklı insan tipinden söz eden Gasset, kültürden yoksun, niteliksiz olarak betimlediği kitlelerin, yaşamın hemen her alanındaki egemenliğini tartışmaktadır. Bu durumu, içinde yaşadığı çağın bir özelliği olarak gören Gasset, kitlelerin insanı ve insan yaşamını yapılandırıp şekillendiren ortam koşullarının belirleyicisi haline geldiğine, toplumlara, kültürden siyasete, yargı işlevlerinden ahlaka, ekonomiye, dine, gelenek göreneklere, hatta giyim kuşam, keyif alma tarzına kadar tümüyle kitle insanının hâkim olduğuna, kitlelerin bu anlamda ayaklandığına dikkat çekmektedir. Ayaklanan kitlelerin kamusal yaşam üzerindeki hâkimiyetini, kiteselleşme sorunu olarak nitelendiren Gasset, bu durumun insanlığın geleceğini tehdit ettiğini, tarihsel bir bunalımın kapısını araladığını ileri sürmektedir (2014b: 34-35, 39, 42-45). Bu nedenle Gasset'e göre hiçbir üstün değer tanımayan kitle insanının karakterini iyileştirmek, ona sorumluluk bilinci kazandırmak şarttır. Bu da ancak üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirilecek olan kültür eğitimiyle mümkündür.

Kültür eğitimini, kiteselleşme sorununun çözümünde umut vadeden tek yol olarak gören Gasset, 19. yüzyıldan itibaren okullarda, özellikle de üniversitelerde kitlelere modern yaşam tekniklerinin ötesinde hiçbir şeyin öğretilmediğini, yükseköğrenimin bilime, uzmanlaşmaya, teknolojiye dayalı meslek eğitimine

³ Gasset'in bu eseri dilimize “Kitlelerin İsyanı”, “Kitlelerin Ayaklanması” gibi farklı başlıklarla çevrilmiş ve farklı yayınevleri tarafından basılmıştır. Çalışmada eserin Türkçeye Neyyire Gül Işık tarafından “Kitlelerin Ayaklanması” olarak çevrilen, İş Bankası Kültür Yayınları'nın 2014 yılı, 4. Baskısı kullanılmaktadır. Ayrıca Gasset'in diline hâkim olmak, terminolojisini doğru kullanmak/aktarmak bakımından gerekli görülen yerlerde eserin İngilizce çevirisinden de yararlanılmıştır. Çalışmada, “Kitlelerin Ayaklanması” eser adı olarak kullanıldığında *italik*, Gasset'in dile getirdiği bir olguyu betimlemek üzere kullanıldığında ise düz şekilde yazılmaktadır. Öte yandan çalışmada, özel isim olarak “Gasset” ile ilgili kullanılan ekler, onun dilimize çevrilen eserlerinde yer aldığı gibi yazılmaktadır.

yoğunlaştığını, kitlelere sorumluluğun, yaşamsal değerlerin kültür eğitimi yoluyla aşılamadığını, kitlelerin bu anlamda eğitiminin başarısız olduğunu belirtmektedir (2014b: 79). Gasset, genel olarak eğitim ve yükseköğretim hakkındaki düşüncelerini, *Üniversitenin Misyonu*⁴ eserinde dile getirmektedir. Bu kitabında üniversite reformuna, öğrenci odaklı bireyselleştirilmiş eğitime ve kültür eğitimine değinmekte, kitleselleşme sorununun çözümüyle ilgisinde üniversitelere kültür eğitimi vermeleri ve yaşamsal bir kültürün inşa edilmesi yönünde bir misyon yüklemektedir.

Gasset'in bu eserlerinin yanı sıra, dilimize kazandırılan diğer önemli yapıtları, *Sevgi Üstüne* (1933), *Kütüphanecinin Misyonu* (1934) ve "insanın doğası yoktur, tarihi vardır" tezini öne sürerek, tarihsel bir varlık olarak insan doğasını, tarihin insan yaşamı açısından anlamını ve tarihsel akıl (*historical reason*) kavramını ele aldığı, 1935'te yayımlanan *Sistem Olarak Tarih*'tir. Bunların dışında bir başka önemli eseri ise "İnsan Bilimleri Enstitüsü"nde verdiği "İnsan ve Herkes" başlıklı seminerin metinlerinden oluşan ve aynı adla yayımlanan kitabıdır. Onun, insan ve kökten gerçeklik olarak kabul ettiği yaşam üzerine düşüncelerini içeren *İnsan ve Herkes* (2014a) başlıklı eseri, ölümünden sonra basılan ilk yapıtıdır.⁵ Eserlerinde yaşamın içinden seçtiği konuları hem bireysel, ulusal ve evrensel boyutuyla hem de tarihsel-toplumsal bağlamıyla tartışan, neyi nasıl söylediğine önem veren Gasset, Albert Camus'ye göre, "Nietzsche'den sonra belki de Avrupa'nın yetiştirdiği en büyük yazar"dır (Salman, 2017a). Edmund Husserl'in "yeni İspanya'nın eğitimcisi"

⁴ *Üniversitenin Misyonu* eserinin dilimizde iki ayrı çevirisi bulunmaktadır. Eserin, 1997 yılında Birleşik Yayıncılık'tan basılan ilk çevirisi, Bülent Üçpınar tarafından yapılmıştır. Eserin ikinci çevirisi ise Neyyire Gül Işık tarafından yapılmış ve 1998 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan basılmıştır. Gasset'in düşüncelerini dilimize aktarma/yansıtma bakımından bu iki çeviri arasında yer yer anlam ve üslup farklılığı görüldüğünden, çalışmada eserin her iki çevirisine ve ayrıca İngilizce çevirisine başvurma gerekliliği doğmuştur.

⁵ Gasset'in çeşitli konferans metinlerinin bir araya getirilmesinden oluşan ve ölümünden sonra basılan diğer önemli çalışmaları, "Felsefe nedir? (1957), Leibniz'in İlke Kavramı ve Dedüktif Teorinin Gelişimi (1958), Evrensel Tarihin Yorumu (1960), Felsefenin Son Sözü ve Kaynağı (1966) ile Türkçeye de çevrilen Tarihsel Bunalım ve İnsan (1992) adlı eserleridir" (Cihan 2010: 23-24). Gasset'in biyografisine ve eserlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Ibáñez 1998: 321-350). Ayrıca bkz. (Marías 1967: 442-446).

(Işık 1998: 10) olarak nitelendirdiği Gasset, Unesco'ya göre ise en önemli elli eğitimci arasında yer almaktadır (Güleryüz 2018: 54).

Gasset'in, çağdaş Avrupa felsefesinin hem önemli düşünürlerinden biri hem de yine önemli bir eğitimci olarak anılmasının ise başlıca iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Bunlardan ilki Gasset'in, ülkesinin ve çağının toplumsal, kültürel, siyasal sorunlarına kayıtsız kalmaması, "ben, benimle ortamımın toplamıyım" (1963: 45) diyerek, insan yaşamının anlam ve değerini, insanın içinde yaşadığı ortamıyla olan bağlantısında sorgulamasıdır. İkincisi ise Gasset'in yaptığı bu sorgulamada, Avrupa'da 19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda da yine önemli bir sorun olmaya devam eden kitleselleşme, yığınlaşma sorununu şaşırtıcı bir berraklıkla görmesi ve bu sorunun çözümüyle ilgisinde temel kaygısının eğitim olmasıdır. Onun düşüncesinde, bireyleri hayatı anlamlı kılacak ve yüceltecek yaşamsal bir kültür felsefesine yönelmek, öncelikle yükseköğrenimin amacı, üniversitenin temel görevi olduğu gibi gerçek anlamda aydın kişinin ahlaksal-toplumsal yükümlülüğü, hatta başlıca işlevidir (Işık 1998: 8-9). Bu bağlamda Gasset, farklı tarihsel dönemleri, olayları, akımları ve yönelimleri bizzat deneyimleyerek düşüncelerini olgunlaştıran bir düşünürdür. Ayrıca öğrencilerine verdiği derslerde, halka açık seminerlerde, eserlerinde dile getirdiği insan ve insan yaşamı üzerine derin anlamlar içeren görüşleriyle bireyleri ve toplumu eğitime sorumluluğunu layıkıyla yerine getirmeyi başarmış bir eğitimcidir (Işık 1992: 7-8).

Bu noktada, insanın neliğinden yaşamına, toplumdan eğitime, kültüre, bilime kadar farklı alanlarda tartışmalar yürüten Gasset'in, 20. yüzyılın başlarında dile getirdiği kitleselleşmeyle ilgili tespitlerinin ve düşüncelerinin, çağımız açısından halen daha güncel veya geçerli olup olmadığı sorusu akıllara gelebilir. Bu soruyu, özellikle Gasset'in içinde yaşadığı dönemin toplumsal yapısı hakkında yaptığı bir betimlemeden hareketle yanıtlamaya çalışmak, hayata 67 yıl önce veda etmiş ve 21. yüzyılın dünyasını görememiş olmasına rağmen, onun "yığınlar", "kalabalıklar" ya da "kitle/kitleler", "kümelenme" olarak betimlediği olgunun sanki günümüzü

anlattığını, gözlemlerinin ve tespitlerinin halen daha güncelliğini, önemini koruduğunu göstermek bakımından yerinde olacaktır. Gasset, çağının kitleleşme, kümelenme veya bir yığınlaşma, doluluk sorunuyla karşı karşıya olduğuna dikkat çekmektedir. Öyle ki kentler insanlarla, evler kiracılarla, oteller konuklarla, istasyonlar yolcularla, kahveler müşterilerle ya da doktorların muayenehaneleri hastalarla tıklım tıklım doludur ve boş bir yer bulmak neredeyse her zaman için günlük bir sorun haline gelmiştir. Gasset'in ifadesiyle, gözler hayretle her yanı dolduran, uygarlığın yaratmış olduğu mekânları ve gereçleri sahiplenen kalabalığın neden olduğu kargaşayı seyretmektedir (Gasset 2014b: 40).

Gasset, tüm bu alanlarda yaşanan “doluluk”, “kalabalık”, “yığınlaşma”, “kitle” dediği olgunun ilk bakışta doğal görülse de bu durumun arkasında yatan gerçeğin irdelenmesi, bu kalabalığın ne anlama geldiğinin sorgulanması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü söz konusu kalabalıklar, yığınlaşma, kitleselleşme olgusu sadece görünenden ibaret değildir. Gasset, kalabalık, yığın, kitle kavramların nicel ve görsel olmakla birlikte bu kavramlara sosyolojik açıdan bakıldığında karşımıza toplumsal kitle kavramının çıktığına dikkat çekmektedir (2014b: 41-42). Onun düşüncesinde kitleler birbirinden nitelik olarak ayırt edilemeyen, kendisini herkes gibi hissetmekten rahatsızlık duymayan bir insan tipini temsil etmektedir (2014b: 43). Gasset'e göre kitleler, daha önce toplumda seçkin azınlıkların, yani yaşam karşısında sorumlu, disiplinli, ölçülü bir tutum sergileyen kişilerin bulunduğu yerlere yerleşmiş, toplumun tercih edilen mevkilerinde ön plana geçmiştir. Ancak Gasset, kitlelerin toplumu yönetme/yönlendirme konusunda gerekli niteliklerden yoksun, son derece deneyimsiz ve bilgisiz olduğunu ileri sürmektedir (2014b: 44-45). Bu nedenle yaşamın hemen her alanına bir kargaşa, düzensizlik, sorumsuzluk ve başıboşluk hâkimdir. Öyle ki “kendi başına terk edilen her bir yaşam özünden yoksun kalmış, yapacak şeyi olmadığından bomboş” (Gasset 2014b: 175). Gasset, toplumun en üst mevkilerinde yer tutan kitlelerin hükümranlığını ise tek bir

cümleyle “başkişiler yok artık: yalnız koro var” şeklinde ifade etmektedir (Gasset 2014b: 41).

Gasset’in yaşadığı dönemin toplumsal yapısıyla ilgili yaptığı bu gözlem ve belirlemelere, çağımızda “mega metropoller” olarak adlandırılan şehirlerde yaşayan milyonlarca insanı düşünerek baktığımızda benzer bir durumun yaşandığı söylenebilir. Çünkü günümüzde de doluluk, yığılma olgusu eğitimde, sağlıkta, siyasal, ekonomik veya hukuki sistemlerde, kısacası yaşamın hemen her alanında birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu açıdan kitleselleşmenin ya da onun “kümeleşme, doluluk” (Gasset 2014b: 47) dediği olgunun bugünün temel problemlerinden biri olduğu ileri sürülebilir. Öte yandan günümüzde dünya genelinde artan şiddeti, terör olaylarını, açlık, yoksulluk, salgın hastalıklar, iklim krizi gibi sorunları, yaşamın adeta yaşanmaya değer olup olmadığını sorgulatan insanlık dışı manzaralar karşısındaki duyarsızlığı, değerlerin her geçen gün değerini yitirdiğini, insan ilişkilerinin çoğunlukla çıkar ittifakına dönüştüğünü göz önünde bulundurduğumuzda, Gasset’in dönemine kıyasla çağımızda kitleselleşmenin daha da görünür olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Gasset üzerine çalışmalar yürüten ABD’li akademisyen Patrick H. Dust, İspanya’nın en yetkin kültür organlarından biri olarak bilinen *Revista de Occidente* dergisindeki bir yazısında Gasset’in içinde bulunduğu çağa ilişkin tespit ettiği kitleselleşme sorunuyla ilgili belirlemelerinin bugünün dünyasında halen canlılığını, güncelliğini koruduğunu belirtmektedir (Akt. Işık 1992: 31)

Dust, insanın çevresini yaşamını tehlikeye atacak bir biçimde hiçe sayarak yıprattığı, teknolojinin tehlikeli boyutlara ulaştığı, sağduyunun azaldığı, farklı türden bağınazlıkların arttığı, kitle iletişim araçlarının güdümü altındaki kitlelerin, basmakalıp görüşleri, önlerine sunulan her türlü hazır formülü giderek daha kolay ve hızlı bir şekilde benimsediği günümüz dünyasında, Gasset’in insan, kültür gibi kavramlarla ilgili görüşlerinin, güncel ve gerçekçi bir hümanizma biçimi olarak kurtarıcı bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmektedir (Akt. Işık 1992: 31).

Dolayısıyla yaşadığı dönem itibariyle ileri sürdüğü tespitleri ve görüşleriyle güncelin ötesinde düşünebilen bir filozof ve eğitimci olan Gasset'in, kitleselleşme sorununa yaklaşımı hem 21. yüzyılın dünyası hem de insanlığın geleceği açısından yol gösterici bir nitelik taşımakta ve bu bakımdan felsefe tarihinde özgün bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışma, Gasset'in düşüncelerinin odak noktasını oluşturan kitleselleşmenin doğasını, nedenlerini, bu sorunun çözümüyle bağlantılı olarak öne sürdüğü kültür eğitimine ilişkin görüşlerini ve bu yönde üniversitelere yüklediği misyonu ele almayı konu edinmektedir. Çalışmada, Gasset'in kitleselleşme sorunu ile kültür eğitimi ve üniversite, yükseköğretim arasında nasıl bir bağ kurduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, öncelikle Gasset'in insan anlayışına ve kökten gerçeklik olarak gördüğü insan yaşamı hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Çünkü onun kitleselleşmenin çözümüne yönelik önerileri, insanın neliğine ve yaşamına ilişkin belirli birtakım kabullere dayanmaktadır. Gasset'in, insan anlayışı ve insan yaşamıyla ilgili düşünceleri, konunun izin verdiği ölçüde felsefesinin yapı taşını oluşturan, yaşamsal akıl, tarihsel akıl, kültür, ortam (*circumstance*), benliğe dalma, ötekileşme gibi kavramlarla ilişkisinde ele alınmaktadır. Gasset felsefesinde kitleselleşmenin ne anlama geldiği, insan yaşamında nasıl bir sorun yarattığı ise onun "kitle insanı ve sıradan yaşam" ile "soylu insan ve soylu yaşam" olarak birbirinden ayırdığı iki farklı insan tipi ve yaşam biçimi hakkındaki düşüncelerinden hareketle ortaya konulmaktadır. Ardından da bu sorunun çözümüyle ilgisinde öne sürdüğü kültür eğitimine ve bu bağlamda üniversitenin misyonuna dair görüşlerine yer verilmektedir.

1. Gasset'in Düşüncesinde İnsan ve Kökten Gerçeklik Olarak İnsan Yaşamı

Gasset'in, insanın neliğine ilişkin düşüncelerinin hareket noktasını, başta Descartes felsefesi olmak üzere genel anlamda modern çağın insan anlayışına yönelttiği eleştiriler oluşturmaktadır. Gasset, özellikle Descartes felsefesinin, insanın neliğini doğa bilimsel yöntemler kullanarak genel ilkeler halinde açıklamaya

çalıştığını, insanın yapısal bütünlüğünü parçalayarak akli adeta Tanrılaştırıp yaşamla olan bağını kopardığını ileri sürmektedir (2015: 6-7). Descartes felsefesinin, yaşamdan soyutlanmış bir insan düşüncesinin ortaya çıkmasına, bilimin baş değer yapılmasına, kültürün bilime indirgenmesine neden olduğunu düşünen Gasset'e göre, fiziksel-matematiksel akıl anlayışı, "insan nedir?" sorusuna doyurucu bir yanıt verememiş, insan yaşamıyla ilgili sorunları bir çözüme kavuşturmakta yetersiz kalmıştır (2015: 6-9, 15). Gasset'e göre insanı anlamak, onun neliğini ortaya koymak için öncelikle Descartes'in yapmadığını yapmak, yani "res cogitans" ve "res extensa" da hem düşünen hem de yer kaplayan *res* teriminin, düşünen ya da yer tutan niteliklerinden önceki yapısının ne olduğunu sorgulamak gerekmektedir (2015: 19-20).

Gasset'in ifadesiyle "geleneksel varlıkbilimde, *res* terimi her zaman *natura* ile bağlantılıdır ya eşanlamla kullanılırlar ya da *natura*'nın asıl *res*, *res*'in ilkesi olduğu anlamında" (2015: 20). Bu açıdan Gasset'e göre, Aristoteles'in düşüncesinde de doğa (*natura*) terimi, "physis (φύσις) değişimlerin değişmez ilkesi"ni anlatmaktadır (2015: 22). Ancak Gasset, doğa (*natura*) teriminin Aristoteles için taşıdığı anlamdan oldukça uzaklaştığını, önce Stoacılar tarafından Rönesans'a, oradan da modern çağa anlam bakımından değişikliğe uğrayarak aktarıldığını ileri sürmekte ve modern çağ itibarıyla de halen geçerli olan "olguların yasası" anlamına kavuştuğunu belirtmektedir (2015: 20). Bu bağlamda "*natura* olguları düzenleyen kural ya da kurallar dizgesidir – kısacası, yasadır" (Gasset 2015: 20). Dolayısıyla Gasset'e göre "devingen şeyde, o şeyin hareketiyle değişmeyen, devinimi sırasında kalıcı olan özelliği" ifade eden doğa (*natura*) terimi, sabit bir tutarlılıkla varolan nesnelere, yani değişmeyen "şeyler" in kuralını veya maddesel olguların yasasını anlatan bir terime dönüşmüştür (2015: 22). Böylelikle insanı doğalcı bir biçimde anlamaya çalışan fiziksel-matematiksel akıl da insan doğasının yasalarını ortaya koymaya girişmiştir (2015: 24-26).

Ne var ki insanın bir nesne olmadığını, sonsuza kadar sabit bir belirlenmişlikle varolan tıpkı bir taş gibi incelenemeyeceğini öne süren Gasset'e göre insanı anlamak, onun neliğini ortaya koymak, fiziksel-matematiksel akıldan, maddesel olguları açıklamak için kullanılan doğa bilimsel yöntem ve kavramlardan tümüyle farklı bir akıl anlayışı ve yine farklı birtakım yöntemler ve kavramlar gerektirmektedir (2015: 17). Çünkü insan "şeyler" gibi sabit, önceden belirlenmiş, durağan bir varlık yapısına sahip değildir. İnsan varlığının temelinde değişme kavramı bulunduğunu düşünen Gasset, değişmeyi insanın özü ve yapısal bir özelliği olarak görmektedir. Ona göre insan, dinamik ve hep yeni olanaklara açık bir varlıktır. Dolayısıyla insanın varoluşuna, onun olabileceği şeylere bir sınır getirmek imkânsızdır (2015: 26-29).⁶ İnsanı önceden belirleyen ve yönlendiren tek unsur, onun geçmişi, yani tarihidir (Gasset 2015: 38-39). Bu nedenle insan söz konusu olduğunda "doğa" düşüncesinin aşılması gerektiğini belirten Gasset, "olma halinde" yaşayan insanın doğasından bahsetmenin mümkün olmadığını, hatta bunun bir hata olduğunu ileri sürmektedir. Gasset'e göre "olma halinde" yaşayan, tarihsel bir varlık olan insanın doğası yoktur, tarihi vardır. İnsanın temel gerçekliği ise yaşamdır (2015: 36-39).⁷

⁶ Gasset'in ifadesiyle "insanoğlu son derece yoğrulabilir bir kendiliktir, istenilen her şey olmaya elverişlidir. Öyledir, çünkü başlı başına hiçbir şey değildir, 'siz nasıl istiyorsanız öyle' olmaya hazır salt potansiyeldir" (2015: 29). Bu nedenle Gasset'e göre, insanın varlığı, varolma özgürlüğüdür.

⁷ Gasset'e göre "doğa ile nesnelere arasında ne ilişki varsa -gerçekleştirilmiş işler olarak- tarih ile insan arasında da aynıdır. (...) "Tanrı'nın doğası yapmış olduğu şeydir'der Ermiş Augustinus. İnsan da öyle, yapmış olduğu şeylerden başka doğası yoktur" (2015: 39). İnsanı, kendi kendisini ortam koşulları doğrultusunda yaratan ve yapılandıran adeta "durumsal bir Tanrı" olarak betimleyen Gasset'in düşüncesinde insan, "kendi başından geçen şeydir, kendi yaptığı şeydir" (2015: 38). Öte yandan insanın kendi varlığını ve geleceğini, geçmişine adeta can vererek inşa ettiğini düşünen Gasset'e göre, varoluşunun temelinde değişim olan ve "olma yolunda" yaşayan insan, kendini ve yaşamını tarih içinde şekillendirmektedir. Bu nedenle insan yaşamının ufku tarihseldir ve insan ancak tarihsel bir düzlemde tanımlanabilir, yani tarihsellik her insanın yaşamının bir parçasıdır (Marías 1967: 453, 458). Gasset'in deyişiyle "insan yaşamı her an, bugünümüzde sürüp giden ve etkisini sürdüren bir geçmiş göz önüne alınca ortaya çıkan şeydir. Gerçeğimizin bu özelliğini adlandırmak için elimizde 'tarihsellik'ten başka sözcük yok" (2013: 126). Dolayısıyla insan ve insan yaşamı söz konusu olduğunda, tüm durağan kavramları bir kenara koyup, "doğal" olmaktan çıkartıp, onlara kökten bir "tarihselleştirme" işlemi uygulanmalıdır (Gasset 2015: 83). Çünkü tarih, insanın kökten gerçeği olan yaşamın sistematik bilimidir (2013: 120). Gasset'in doğa, insan doğası, yaşam ve tarih hakkındaki düşünceleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için *Sistem Olarak Tarih* (2015) eserinde V. ve VII. bölümlere bakılabilir.

Gasset'in düşüncesinde yaşam, insan varlığının kendisi, insanın kökten gerçekliğidir (2014a: 51-52). Ancak bu gerçeklik, yani yaşam, insana yapılabildiği kadar tamamlanmış olarak verilmemiştir. Yaşamını içgüdüleriyle yaşayan hayvanın aksine, insanın kendini ve kökten gerçekliği olan yaşamını, seçimleri ve eylemleriyle yapılandırmak zorunda olduğunu belirten Gasset, bunun için de insan yaşamının yapısı gereği anlamlı, sağduyulu uğraşlara adanması gerektiğini düşünmektedir (2014a: 55, 67; 2014b: 175). Fakat insan, yaşamın her anında oyalanacağı şeyi değil, kendisini ve yaşamını adayacağı şeyi seçmelidir. Çünkü insan dışındaki diğer canlılar yalnızca yaşarlar. Oysa insana yalnızca yaşama seçeneği verilmemiştir. İnsan kendisini yaşamına, yaşamını ise kaçınamayacağı sorumluluklara, belirli birtakım uğraşlara adanmak zorundadır (Gasset 2005: 14). Başka bir deyişle yaşamın kendi içinde anlam ve değerden yoksun kalmaması, insanlığın berisinde gayri insanî bir yaşama dönüşmemesi için insan, yaşamını neye adayacağına, nasıl bir kişi olacağına karar vermek, hangi yöne gideceğini seçmek durumundadır (Gasset 2014b: 175; 2015: 28-29). Bu açıdan insan yaşamını adeta bir yol kavşağına benzeten Gasset, tüm canlılar arasında yalnızca insan türüne tanınmış olan bu zorunluluğu insan için hem bir ayrıcalık hem de insan varlığının bir koşulu olarak görmektedir (Gasset 2005: 14).

Gasset'e göre bu durum, insanı ister istemez özgürlüğe, özgürlüğünü kullanmaya zorlamaktadır. Çünkü insanın içinde yaşadığı ortam koşulları, insana "yapmanın ve olmanın değişik olasılıklarını" sunmaktadır (Gasset 2014a: 57). Dolayısıyla çeşitli olanaklar ve olasılıklar karşısında karar vermenin değişmez bir süreci olan yaşamın en önemli özelliklerinden biri, ortamsal, yani ortam koşullarına eş olmasıdır (Gasset 2014a: 67).⁸ Bu bağlamda "yaşamak, bir ortamın çaresiz tutsağı olmaktır" (Akt. Işık 1995: 9). Fakat "ortamda olmak" anlamında insan varlığı, dingin ve edilgen değildir (Gasset 2014a: 56). Ayrıca "yaşamımız, her an ve her şeyden önce, elimizdeki olanakların bilincidir. (...) Yaşamımız denilen garip mi garip olayın

⁸Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gasset 1960: 241). Gasset'in, perspektivizm üzerinden değerlendirdiği ortam kavramına ilişkin düşünceleri için de ayrıca bkz. (Gasset 2014a: 70-77).

temel koşulu her zaman önünde çeşitli çıkış yolları bulunmasıdır” (Gasset 2014b: 67). Bu nedenle Gasset’in düşüncesinde yaşamak her ne kadar bir ortamın çaresiz tutsağı olmak anlamına gelse de insanın tutsaklığını, hayvanın tutsaklığından ayıran temel nitelikli fark, insanın “benliğe dalma”, yani düşünebilme olanağına sahip olmasıdır (Gasset 2014a: 34-35, 54-56). Gasset’e göre insan, benliğe dalma yetisi sayesinde hayvanın son veremediği bu tutsaklığa son vererek ortam koşullarının sunduğu imkânlar doğrultusunda, kendi çabası ve uğraşısıyla yaşamını adayacağı şeyi seçebilme, kendi varoluş biçimini yaratabilme, yaşamının sorumluluğunu alabilme, yani kendi yaşamını ve kişiliğini seçebilme özgürlüğüne sahiptir (2014a: 55-57). Dolayısıyla Gasset, insanı kendinin nedeni olarak görmektedir. Onun deyişiyse “insan kendisini yapan kendiliktir” (Gasset 2015: 28). Yaşam ise başkasına aktarılamayan bir sorumluluk, hep bir seçim, bir iş, bir uğraş demektir. Bütün bunların tamamı da her bir insanın kendi kökten gerçekliğini, yani kişisel ve insanî yaşamını oluşturmaktadır (Gasset 2014a: 55-57, 67-68).

İnsana dair her şeyi yaşam üzerinde temellendiren Gasset’e göre akıl da yaşamın bir fonksiyonu, iç işlevidir (Dobson 1989: 172). Nitekim insanın kökten gerçekliği olan yaşamını ilke edinerek yapılandırmasını, yaşamına yön vermesini sağlayan her türlü zihinsel işlemin tam anlamıyla akıl olduğunu belirten Gasset, bu düşüncesini yaşamsal akıl kavramıyla⁹ açıklamaktadır (Gasset 2015: 44-45). Özellikle modern dönemin mutlak, fiziksel ve doğalcı akıl anlayışının, akılı hadımlaştırarak yaşamdan soyutladığını ileri süren Gasset’e göre, akıl her şeyden önce insanı gerçeklikle, yani yaşamla buluşturmalı, yaşama dayanmalı, yaşamdan beslenmelidir (Marías 1967: 452-453). Çünkü “akıl, yaşamın yalnızca bir biçimi ve işlevidir” (Gasset 2013: 105). Dolayısıyla aklın öncelikle yaşamın gereksinimlerini görerek, yaşama hizmet etmesi gerektiğini düşünen Gasset, yaşamsal akıl düşüncesini, yaşamdan kopuk, salt soyut anlamda fiziksel-matematiksel akıl olarak

⁹Gasset’in yaşamsal akıl ya da “dirimsel us” düşüncesi, “bir dizgenin evrensel ilkelerini ortaya çıkarmaktan çok, tarihsel olarak belli, çetin ve öne çıkmış felsefe sorunlarını çözmeye yönelik bir yöntemdir” (Güçlü ve diğ. 2008: 1082).

değil, her insanın kendi temel gerçekliği olan yaşamına yön vermesini, planlamasını sağlayan, herkesin kendi kişisel yaşamını öne çıkaran bir kavram olarak tasarlanmaktadır (Holmes 1975: 72-75).¹⁰

Öte yandan Gasset, insanın tarihselliğine vurgu yaparak insanlık tarihinde eşsiz bir zincir oluşturan geçmiş hayat deneyiminin, yaşam tecrübesinin her türden akıl yürütmede bir yol gösterici ilke olduğunu belirtmekte ve bu düşüncesini tarihsel akıl kavramıyla dile getirmektedir (Gasset 2015: 49-50). Ancak Gasset'in sözünü ettiği tarihsel akıl, yaşamsal akıl kavramına kıyasla akla ilişkin yeni bir anlamlandırma değildir. *Ratio, logos*, "kesin kavram" olarak tarihsel akıl, insanların hayat deneyimlerini bütünsel olarak değerlendirebilmeye olanak sağlayan, bu yaşam tecrübesini bir sistem çerçevesinde birleştirebilmeyi, harmanlamayı mümkün kılan, bu sayede de temel gerçeklik olan yaşamı daha iyi anlamayı hedefleyen türden bir akıl düşüncesidir (Gasset 2015: 50).¹¹ Gasset, akıl ya da düşünmenin, "olma halinde" yaşayan insanın tarihselliğinin bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Ona göre insan gerek bu yetilerini gerekse kültürü binlerce yıllık bir uğraş, çaba ve disiplin sayesinde kendisi yapagelmıştır (Gasset 2014a: 39-40).¹² Bu bağlamda Gasset'in düşüncesinde aklın, insanlığın binlerce yıllık yaşam tecrübesini yorumlayabildiği, bugünü ve yarını, bilim, sanat, felsefe, ahlak, adalet gibi yaşama içkin değerler ve etkinliklerle besleyip şekillendirebildiği, yaşama hizmet eden yaşamsal bir kültürü inşa edebildiği ölçüde insan için ayırt edici bir özellik haline geldiği söylenebilir.

¹⁰ Gasset'in, Yeni-Kantçı felsefenin etkisinde kaldığı yıllardan itibaren geliştirdiği ve mutlak-soyut akıl anlayışının karşısında konumlandığı yaşamsal akıl, "akıl olarak yaşam" ifadesiyle eşdeğerdir. Yaşamsal akıl kavramıyla ilgili ayrıca bkz. (Mora 1963: 41-44).

¹¹ Gasset'in tarihsel akıl düşüncesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için *Sistem Olarak Tarih* (2013) eserinde, IX bölüme bakılabilir (ss. 43-51).

¹² Gasset'e göre "Düşünmek için yaşamıyoruz, yaşamayı sürdürmek, hayatta kalabilmek için düşünüyoruz (...) şunu anlamalıyız ki, insanoğluna düşüncüyü kendinden kaynaklanan bir özellikmiş gibi yakıştırmak –çok geçmeden bir saygı ifadesine, hatta soya dalkavukluğa dönüşüyor– aslına bakılırsa haksızlık oluyor. Çünkü ortada ne armağan var ne öyle bir saygı, olsa olsa zahmetli bir üretim, bir fetih söz konusu" (Gasset 2014a: 43).

Buna karşılık Gasset, modern dönemde aklın ve düşünmenin, tıpkı balığa verilen yüzme yetisi gibi insan doğasından kaynaklanan, ona sonsuza değin bahsedilmiş bir armağan, sınırsız bir güç olarak görüldüğünü belirtmektedir (2014a: 39). Gasset'e göre bu durum bir yandan aklın putlaştırılmasına, yaşama olan bağının kopmasına, diğer yandan da teknolojiyle, deneysel bilimlere ilişkin gelişmelerle ve uzmanlaşmayla birlikte yaşamın her alanında bilimin "mütehassıs" ilan edilmesine, dolayısıyla insanın yaşamına yön veren hayati fikirler sistemi olan kültürün, bilime indirgenmesine neden olmuştur (Gasset 1968: 45; 2014a: 43-45). Gasset, bilim ve uzmanlaşma sayesinde teknolojik gelişmenin insan yaşamına sağladığı kolaylığı inkâr etmemekte, ancak bu gelişmelerin bir kültür zemininde yoğrulmadığına dikkat çekmektedir (Gasset 2014b: 140-142). Çağı itibariyle kültürün içeriğinin önemli bir kısmını bilimin oluşturduğunu belirten Gasset, bu durumu şöyle eleştirmektedir: "İlkin *raison* [akıl], sonra *ilustración* [Aydınlanma], sonunda *kültür* adı altında, terimlerin en kökten değişimi gerçekleştirilmiş, zekâ en saygısız biçimde tanrılaştırılmış bulunuyor" (2014a: 44). Kültürü, bilimden ibaret sayan anlayışı "kültürcülük", "kültür sofuluğu"¹³ olarak nitelendiren Gasset için bilim, yaşama içkin değerlerden, yaşamsal etkinliklerden sadece birine karşılık gelmektedir (Gasset 1997: 113-114; 2014a: 44-45).¹⁴ Yaşamı bütünlüğünde kavrayabilmek, bilimin yanında sanat, adalet, ahlak gibi yaşama içkin diğer değerleri de gerektirmektedir. Çünkü insan yaşamına özgü tüm bu etkinlikler ve değerler, yaşamın temel bileşenleri, kültürü oluşturan öğelerdir (Gasset 2013: 98-99).

Gasset'e göre insanın, yaşamı her yönden doğru bir şekilde değerlendirebilmesine yardımcı olan bir görüş açısı edinebilmesi, yaşamsal bir kültür inşa ederek ne yöne gideceğine karar verebilmesi için yaşamın bütün etkinlik ve değerlerini, yani kültür dünyasının tüm öğelerini, bir bütün olarak, eş değer bir

¹³ Kültürün, aklın ve düşünmenin insana ait olmayan sanki onun üstünde ve yaşamın dışında bir ilke gibi görüldüğünü ileri süren Gasset, bu terimlerin tanrılaştırılmasını "kültür sofuluğu", "kültürcülük" olarak nitelendirmektedir. Ona göre "kültürcülük, Tanrı'sız bir Hıristiyanlık"tır (Gasset 2013: 99).

¹⁴ Gasset'in kültür ve bilim ilişkisi hakkındaki düşünceleri için bkz. (Gasset 1997: 109).

biçimde ilke edinmesi ve yaşatması gerekmektedir. Çünkü yaşamın zorlu yollarında insana sadece bilim değil, bir bütün olarak kültür rehberlik etmektedir (Gasset 1998: 38; 2013: 98-99). Kültürü, insanlığın bir yaşam tasarımı, bir uygarlık kurma yönünde el ele verdikleri bitmeyen bir uğraş, insana dair varoluşsal bir yanıt olarak nitelendiren Gasset'in düşüncesinde kültür (Işık 1992: 31), insanın hayatını anlamdan yoksun bir şekilde yaşamasını engelleyen hayati fikirlerin bir bütünüdür (Gasset 1998: 38). Yaşama temel oluşturan bilim, sanat, ahlak, adalet gibi alanlara ilişkin fikirler dizgesi, yaşamsal etkinlikler olarak kültür (Gasset 2013: 98), aklın adeta somutlaşmış bir biçimi, insanın tarihselliğinin bir ürünüdür (Gasset 2014a: 39-40). Gasset'e göre, insanın insanlıktan çıkmaması, ötekileşmemesi¹⁵, yani hayvan düzeyine inmemesi, kendi üzerindeki egemenliğini, efendiliğini koruyabilmesi için aklın ve düşünmenin, eylem (*praxis*) hayatıyla, yaşamla olan bağı korunmalıdır (Gasset 2014a: 43). Ancak bu bağ sadece bilimle değil, kültür dünyasının bütün öğeleriyle birlikte kurulmalı ve kültür, yaşamın önüne de geçmemelidir (Gasset 1933: 68; 2013: 99).

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak, Gasset'in düşüncesinde, insanın belirlenmiş, sabit bir doğası yoktur. İnsan her zaman yeni olanaklara açık, özgür, kendini ve temel gerçekliği olan yaşamını, içinde bulunduğu toplumsal, kültürel, siyasal ortamda bizzat kendisi yapılandırabilen tarihsel bir varlıktır. İnsan gerçeğinin oluşma biçiminin kendini üretmekten geçtiğine dikkat çeken Gasset'e göre, yaşamın gerçek anlamda bir insan yaşamı olabilmesi ve insanın ötekileşmemesi için akıl, düşünme, eylem (*praxis*) ve yaşam arasındaki bağın kopmaması, kültürle korunması gerekmektedir. İnsanın yaşamını sahip olduğu olanaklar ve içinde bulunduğu ortamın sunduğu imkânlar doğrultusunda, belirli sorumluluklar altında, anlamlı, sağduyulu birtakım uğraşlara adanarak

¹⁵ Gasset, "öteki" ve "ötekileşme" kavramlarını, başka bir insanı işaret eden "öteki" kavramından farklı bir anlamda kullanmakta, hayvan yaşamıyla ilgili bir özelliği kastetmektedir. Bu nedenle onun iki farklı "öteki" deyişi birbirine karıştırılmamalıdır (Cihan 2010: 81). Ayrıca bkz. (Gasset 2014a: 34-35).

yapılandırması, şekillendirmesi ise onun düşüncesinde insan olmanın bir gereğidir. Dolayısıyla insan varlığının kendisi olan yaşamda, sorumsuzluğa, keyfiyete, hafifliğe, sıradanlığa, uyuşukluğa, amaçsızlığa ve anlamsızlığa yer yoktur. Yaşam sürekli ve kaçınılmaz bir sorumluluktur. İnsan olmak da bu sorumluluğu yiğitçe üstlenmek demektir. Gasset'e göre insan, kendi romanının, yani kökten gerçekliği olan yaşamının yazarı olabilen bir varlıktır (Gasset 1941: 37). Ancak bu gerçekliğin yaşadığı dönem itibariyle her geçen gün sahtelediğini, anlam ve değerini yitirdiğini düşünen Gasset, korkunç bir kültürsüzlük çağından geçildiğini belirtmektedir. Öyle ki sahteleşmiş, aldatıcı varoluş biçimlerinin bu denli yaygınlaştığı hiç görülmemiştir (Gasset 1998: 61). Çünkü Gasset'e göre Avrupa, ulusların, toplumların, kültürlerin başına gelebilecek en ağır bunalımın içine düşmüş bulunmaktadır. Bu bunalımın adı, kitlelerin ayaklanmasıdır (Gasset 1957: 11).

2. Gasset Felsefesinde Kitleselleşme Sorunu

Yaşadığı çağı, kitlelerin hakimiyeti altında "sırf bir akıntı, kendini bırakış çağı" olarak betimleyen Gasset'e göre, 20. yüzyılın Avrupası, niteliksiz kalabalıklardan oluşan kitlelerin dev boyutlu bir ayaklanmasına tanıklık etmektedir. Bu durumu insanlığın düşüşü olarak gören Gasset, bu bağlamda karşımıza iki ayrı insan tipi ve yaşam biçimi çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, yaşamın hemen her alanında kendilerini adayacak bir şeyi bulunmayan, hiçbir anlamda sorumluluk almayan, gününbirlik bir yaşam sürdüren kitle insanıdır. Diğeri ise kendi varlığının efendisi olan, yaşamı gerçek bir iş, uğraş, çaba olarak gören soylu/seçkin insan ve onun soylu yaşamıdır, yani sorumlu, disiplinli, yüce ruhlu, ölçülü kişinin, seçkin azınlığın yaşamıdır (Gasset 2014b: 39-43). Ancak hemen belirtmek gerekirse Gasset'in, belirgin kişilik özelliklerine, değer anlayışlarına, yapıp etmelerine ve yaşam biçimlerine bakarak yaptığı soylu/seçkin insan ile kitle insanı ayrımı herhangi bir sosyal, ekonomik bir sınıfa veya gruba ilişkin bir ayrım değildir. Gasset, kitleler/kitle insanı veya sıradan/orta insan ya da azınlıklar/seçkin/soylu insan deyişiyle, Nietzsche'nin "sürü insanı" ve "üstün, soylu insan" ayrımına benzer şekilde belirli insan tiplerine vurgu yapmaktadır (Holmes 1975: 109).

Nietzsche'nin sürü, kalabalık, yığın, halk, bilge olmayan, zayıf insan, bağlı tinli gibi nitelendirmelerle betimlediği insan tipi, kendi gözleriyle göremediği realiteyi içinde bulunduğu moralin değer yargılarına göre değerlendiren, kendisine "... yapmalısın, ... etmelisin" denilen insandır (Kuçuradi 2009: 25). Oysa soylu tipteki insan, kendini belirleyen, onanma gereksinimi duymayan kişidir. Nietzsche'nin ifadesiyle "kendini genellikle şeylere onur veren biri olarak bilir; değer yaratandır o. Kendisinin bir parçası olarak bildiği her şeye onur verir: Böyle bir ahlak kendi kendini yücelten ahlakıdır" (Nietzsche 2015a: 192). Nietzsche'ye göre soyluluk, insanın nereden geldiği ile değil, nereye doğru gittiği ile ilgilidir. Soylu insan, kendine güvenen, emin adımlarla yürüyen insandır. Çünkü Nietzsche'nin gözünde soylu insan, kendi kendini eğitmiş, uzun bir disiplinden geçirmiş, kendine saygısı olan, görev ve sorumluluk alabilen, özgür insandır (Kuçuradi 2009: 76-78). Nietzsche'nin deyişiyle "Kendisinden, kökeni, çevresi, zümresi ve mevkisi, temelinde ya da zamanın egemen görüşleri temelinde beklenilenden farklı düşünen kişiye özgür tinli denir. O bir istisnadır, bağlı tinliler kuralıdır" (Nietzsche 2015b: 163). Bu bağlamda Nietzsche'nin düşüncesinde, sürü insanı ile soylu insan gerek değerlendirme tarzları gerekse yapı bakımından birbirinden farklıdır. Hatta bu iki ayrı insan tipi, "aynı sözleri kullansalar da başka başka diller konuşur; aynı şeylere baksalar da başka başka şeyler görür. Realiteyi değerlendirmeleri başka başkadır" (Kuçuradi 2009: 24).

Nietzsche'nin düşüncelerine benzer şekilde Gasset de "soylu" ifadesiyle kalıtımsal anlamda kan soyluluğunu değil, insanın hep kendini aşması yönünde gösterdiği çabayı kastetmektedir. Gasset'in gözünde seçkin/soylu insan, başkalarından beklediğinin fazlasını kendinden bekleyen kişidir (Gasset 1957: 15). Başka bir deyişle Gasset'in, insan yaşamının niteliklerini ve gerekliliklerini anlayanlar, yani seçkin azınlık ve anlamayanlar olarak kitle insanı/kitleler şeklinde birbirinden ayırdığı iki farklı insan tipinden soylu insan, ruhça soylu kişidir (Gasset 2017b: 70). Öte yandan kitle veya yığın ise nitelikten yoksun ve bilinçsizce hareket eden insan kalabalığını ifade etmektedir. Ona göre, çağa kendi ruhunun yapısını

dayatan kitle insanı, bir işçi olabildiği gibi alanında bilgili bir doktor, öğretmen, politikacı, hatta bilim insanı olan, ama kültürden yoksun bir insan tipidir (Gasset 2014b: 140). Gasset'in, tarihsel, antropolojik, psikolojik boyutlarıyla irdelediği ve orta, vasat veya sıradan insan dediği kitle insanı, tüm sosyal sınıflarda var olan, "kendi kendisini -iyilikte ya da kötülükte- özel nedenlere bağlı olarak değerlendirmeyen", kendisini herkes gibi hisseden, ancak bundan rahatsızlık duymayan, hatta zevk alan, birbirinden nitelik bakımından ayırt edilemeyen bir insan tipine, bir insan olma biçimine karşılık gelmektedir (Gasset 1957: 14-15). İşte 19. yüzyıl itibarıyla tarihin üzerine kümelenen, kendilerini bile yönetemeyen kitlelerin, insanlık kültürünün eseri olan hemen her şeyi hâkimiyeti altına aldığını, daha önce seçkin azınlıklara, soylu insanlara ayrılmış bulunan en önde gelen yerlere konuşlandığını ileri süren Gasset'e göre, kitleler ayaklanmış, toplumların yönetimini ele geçirmiştir (Gasset 2014b: 39-43).

Gasset, kitlelerin ayaklanması olgusunu tam olarak anlayabilmek için "ayaklanma", "kitleler", "topluma hükmetmek" gibi birtakım kavramlara ya da "toplumun yönetimini ele geçirmek" türünden ifadelere öncelikli olarak siyasal bir anlam vermekten kaçınmak gerektiğini belirtmektedir. Çünkü onun gözünde toplumsal yaşam yalnızca siyasal değildir, aynı oranda zihinsel, kültürel, ahlaksal, hatta ekonomik ve dinsel nitelikler taşımakta, toplumun tüm geleneklerini de içermektedir. Bu açıdan Gasset'e göre kitle insanı, Avrupa toplumlarında kamusal yaşamı tümüyle işgal etmiştir (Gasset 1957: 11). Ancak Gasset'in düşüncesinde, kitlelerin toplumlara egemen olması, insanın yapıp etmelerini yöneten, yaşamda yönünü bulmasını sağlayan kültür alanlarının, yani bilim, sanat, adalet gibi yaşamsal etkinliklerin her geçen gün anlamını yitirmesine neden olmaktadır (Gasset 2014b: 116-118). Öte yandan kitlelerin kamusal yaşam üzerindeki hakimiyetinin demokrasi anlayışını da değiştirdiğini düşünen Gasset, demokrasinin armağan ettiği eşitleyici hakların, kitlelerin bilinçsiz iştahlarının bir aracına dönüştüğünü belirtmektedir. Ona göre demokrasi adı altında sıradanlığın egemenliği, yani kitlelerin kanun dışında doğrudan harekete geçtikleri, isteklerini baskıyla kabul

ettirdikleri bir “hiper-demokrasi” hüküm sürmektedir (Gasset 1957: 17-18). Kitlelerin ayaklanmasıyla birlikte yaşamın her alanında sorumsuzluğun, başıboşluğun baş gösterdiğine dikkat çeken Gasset, kendi çıkarını bir an olsun düşünmeden yaşayamayan kitlelerin kamusal yaşam üzerindeki egemenliğini, kitleselleşme sorunu olarak nitelendirmektedir (Gasset 2014b: 39-43, 102-105, 116).

Bu noktada Gasset’in düşüncesinde kitleselleşmenin ne anlama geldiğini, insan yaşamında yarattığı sorunları daha açık bir şekilde göstermek bakımından, kitle insanı ve soylu insan tipinin özelliklerine yakından bakmak yerinde olacaktır. Kitle insanı, basmakalıp fikirlerin ötesine gidemeyen, gitme derdinde de olmayan, hiçbir üstün değer tanımayan, düşünmeyi bilmeyen, sorgulama gereksinimi duymadan amaçsızca yaşayan, insanlık tarihinde hep varolan, ama artık sahnede tek olmak isteyen, kibirli, dik kafalı bir insan tipidir (Gasset 2014b: 99-102,). Gasset’e göre kitle insanı, elindeki olanaklar muazzam olmasına rağmen, yaşamı yapılandıracak hiçbir faaliyet gösteremez. Ayaklanan kitle ancak vasat, gelip geçici, eğreti bir toplumsal düzen kurabilir. Çünkü bir yaşam programı yoktur, onun hesapları sadece bugün içindir. Ayrıca toplumu yönlendirmek, yönetmek adına gereken niteliklerden de yoksundur (Gasset 2014b: 76-77). Fakat olanca kusuruna karşın kitle insanı, kendini adeta “Cennet ürünü” olarak görmektedir (Gasset 2014b: 100). Üstelik kendisi gibi olmayandan da ölümüne nefret etmektedir (Gasset 2014b: 107).

Kendisinden farklı olana nefretle bakan kitleler, sürüden ayrılanı, bireysel, nitelikli, seçkin olan her şeyi ezip geçmektedir. Öyle ki herkes gibi olmayan, herkes gibi düşünmeyen kişinin, toplumda saf dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ileri süren Gasset’e göre kitle insanı, ruhunun sıradanlığını adeta bir hak olarak her yerde dayatmaktadır (Gasset 2014b: 46). Çünkü bu insan tipi için yaşamak demek hiçbir sınırlamayla karşılaşmamak, kendini sınırsızca eğilimlere bırakmaktır (Gasset 2014b: 92). Kitlelerin yaşama ilişkin edindiği anlayışı, “git gidebildiğin kadar” deyiminin en iyi şekilde anlattığını belirten Gasset’e göre kitle

insanı, yaşamındaki rahatlığın ve güvenin hep devam edeceğine güneşin yeniden doğacağına inandığı gibi inanmaktadır. Diğer bir deyişle kitle insanı, teknik ve toplumsal anlamda yaşamını kolaylaştıran tüm her şeyi olağanüstü kişilerin dâhice çabalarına ve erdemlerine borçlu olduğundan, kendisinin en ufak yanlışıyla o muhteşem yapının çarçabuk buhar olup uçabileceğinden bihaber yaşamaktadır (Gasset 2014b: 85-87). Dolayısıyla yalnızca hakları olduğunu sanan, görevleri olduğuna inanmayan, belirsiz bir rotada keyfince yaşayan, yaşam karşısında ciddi bir tavırdan yoksun olan kitle insanı için yaşam ne bir görev ne de bir sorumluluk veya anlamlı bir uğraştır (Gasset 2014b: 12, 100-102, 116).

Buna karşılık, Gasset'in düşüncesinde seçkin azınlık/soylu insan, herkes gibi olmayan bir insan tipidir ve bu da onun en önemli özelliğidir. Yaşamı gerçek bir iş, uğraş, çaba olarak gören seçkin azınlık/soylu insan, özgün düşünebilen, düşünceleriyle eylemleri arasındaki bağı koruyan, yaşamının ve içinde bulunduğu ortamın sorumluluğunu alan, gerçek anlamda kültürlü/aydın kişidir. Kendini kusursuz hisseden kitle insanının aksine, soylu insan kendini tamamlanmış hissetmez. Bu durum onun safdilli olmasından değil, kendini kendine sorun etmesinden ve hep ileride olana erişmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Gasset 2014b: 93, 100). Soylu insan için yaşam, ancak belirli sorumluluklar altında belirli uğraşlara adanmışsa anlamlı ve değerlidir (Gasset 2014b: 93). Bu nedenle kendini her zaman yüce, üstün bir işe adayan ve varlığını özgürce onun hizmetine sunan seçkin/soylu kişinin yaşamı, insanın kendi kendini aşmaya, kendisine ödev olarak belirlediği her ne ise ona ulaşmaya çalıştığı, hep çaba gerektiren bir yaşamla eşanlamlıdır (Gasset 2014b: 93-95).

Bu düşünceleri doğrultusunda Gasset, toplumun aslında her zaman bu iki farklı insan tipinin dinamik birliğinden oluştuğunu, ancak kitlelerin ayaklanmasıyla birlikte bu birliğin bozulduğunu ileri sürmektedir. Kamuoyunun artık sadece başkışı olarak kitlelerden oluştuğunu, toplumda yalnızca kitlenin sesinin duyulduğunu belirten Gasset, bu anlamda yeni bir durumun söz konusu olmadığını, topluma,

kamuoyuna öteden beri kitlelerin egemen olduğunu düşünenlere ise şu sözleriyle yanıt vermektedir:

Öyle elbette, (...) bu öteden beri böyledir, o 'topluluk' dediğimiz milyon başlı canavar, yaşamın özünü oluşturan her şeye karşı oldum bittim kör ve sağırdır, tek istediği milyon tane başındaki milyon tane boğazı tıka basa doyurmaktır. (...) gelgelelim başka çağlarda topluluk bizim çağımızdaki sorumlu başkışı konumunda değildi, az çok ikinci planda yaşıyor, Avrupa genelinde seçkin fikirlerin sesinin çınlamasına olanak bırakıyordu, oysa bugün o ses kamuoyunun bağırtilarının seline boğulmuş durumda (Gasset 1998: 91).

Gasset'e göre toplum adını olduğu gibi sahiplenilen kitleler, kendileri dışında geride kalanları yok sayarak kendi içine sıkı sıkıya kapalı, birbirine hiçbir şekilde dokunmayan yaşamlar inşa ederek toplumu tümüyle kutuplaştırmaktadır (Işık 2010: ix). Bunun sonucunda ise gazetelerde, sohbetlerde, kahvelerde, siyasetten, devletten, hukuktan, yasalardan, kamuoyundan vb. şeylerden konuşan, tartışan, hatta bununla kalmayıp savaşıyor bir yığın insan acımasızca birbirini öldürmektedir. Ayrıca ortaya çıkan bu durum ne belli bir halka ne de belirli topluma özgüdür, aksine evrensel ve giderek yaygınlaşan bir olgudur (Gasset 2014a: 29-30). Ayaklanan kitlelerin, toplumsal ilişkilerden siyasete, parlamentoya kadar adeta "barbarlığın anayasası" nı ilan ettiğini ileri süren Gasset'e göre, nesnel birtakım kurallara, ilkelere uymayı, onları gözetmeyi gerektiren her türlü ortak yaşam biçiminden nefret edilmekte, barbarca bir yaşama geri dönülmektedir (Gasset 2014b: 103-105).

Kitlelerin ayaklanmasıyla birlikte, ortak yaşamı mümkün kılan nesnel birtakım kuralların, başvurulacak sivil yasallık ilkelerinin ortadan kalktığını düşünen Gasset, bunların olmadığı yerde kültürden de söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Fakat insanın, hayatı anlamlı bir şekilde yaşamasının yolunu açan kültürün bulunmadığı yerde hiç kuşkusuz barbarlık vardır (Gasset 2014b: 102-103). Bu bağlamda yoz bir kültürün yamacından aşağıya sürüklenen insanlığın ufkunda beliren tek şey, insanın içinde yitip gittiği, bozguna uğramış, sakat, sahte bir yaşamdır. Kitlelerin hâkim figür haline gelmesiyle birlikte tehlike çanlarını çalmaya başlama, yaşamın yozlaşma tehdidi altında olduğunu ilan etme vaktinin geldiğine vurgu yapan Gasset, dünyanın maneviyatının bozulduğunu ve tarihsel bir bunalıma

doğru sürüklendiğini belirtmektedir (Gasset 2014b: 133-134, 213). Gasset'in gözünde, bilim, sanat, adalet gibi yaşamsal değerleri, konforuna hizmet ettiği ölçüde baş değer yapan kitle insanının kamusal yaşam üzerinde kurduğu hâkimiyet, yaşamsal, kültürel, toplumsal ve siyasal açıdan insanlığın önüne dikilen devasa bir sorundur. Bu nedenle toplumların yönetiminin tekrar nitelikli seçkin insanlara teslim edilmesi gerektiği savunmaktadır. Çünkü Gasset, toplumun özü gereği her zaman aristokrat olduğunu, aristokrat olmaktan çıktığı ölçüde toplum olmaktan da çıkacağını düşünmektedir (Gasset 2014b: 48). Ancak kiteselleşme sorununun gerek nedenini gerekse çözüm yollarını politikayla ilgisinde tartışsa da neticede kiteselleşmeyi "politikadan öncelikli, politikanın yer altına ait" bir sorun olarak görmektedir (Gasset 2014b: 23).

Gasset'in düşüncesinde, 19. yüzyılın düzenlediği modern dünyanın iç dinamiklerinin bir ürünü olan kiteselleşmenin derinlerde yatan nedeni, kitlelerin tam anlamıyla kültür eğitimi alamamış olmasıdır. Bu durumu, Descartes'ın temsilcisi olduğu modern dönemin acı meyvesi olarak nitelendiren Gasset'e göre, 19. yüzyıl itibarıyla deneysel bilimlerde yaşanan gelişmeler bilim insanını uzmanlaşmaya yöneltmiştir. Ancak bu yönelim, bilim insanının uzmanlaştığı alana mihlanıp kalmasına, bilimi ve kendisini dar bir fikir alanına sıkıştırmasına neden olmuştur. Böylece hem bilimin hem de bilim insanının diğer alanlarla ve evrenin bütüncül yorumuyla, yani kültürle olan ilişkisi kopmuş, ama buna rağmen kendi uzmanlık alanına sınıksız kapanan bilim insanı, uzmanlaştığı bilim dalını genel kültür ilan etmiştir (Gasset 1968: 43-45).

Gasset'e göre deneysel bilimlere ilişkin gelişmelerin ve tekniğin ilerlemesi, insan yaşamının boyutlarını her bakımdan genişletmiş, yaşam süresini uzatmış, günlük hayatı kolaylaştırmıştır. Öyle ki geçmişte bir avuç talihli kişinin yararlandığı birtakım olanaklar, sıradan insanın önüne serilmiştir. Yaşam koşullarının

iyileşmesinin bir sonucu olarak Avrupa’da bir nüfus patlaması yaşanmış¹⁶ ve yaşamın her alanında kitleler/yığınlar daha da görünürlük kazanmıştır. Dolayısıyla Gasset’in düşüncesinde, bir yandan uzmanlaşmanın sonucu olarak bilim insanının zihninde bilim, kültürün yerini almış, kültür bilime indirgenmiştir. Diğer yandan ise artan nüfusla birlikte yığınlarca bireye, üniversitelerde sadece bilime, uzmanlaşmaya, teknolojiye dayalı mesleki eğitim verilmiş, böylece bilgi donanımı fazla, ama kültürden yoksun adeta “cahil bilgiler” yetiştirilmiştir (Gasset 2014b: 78-79, 143). Gasset, kitlelere ruhlarını doyuracak ölçüde kültür aktarımı yapılamadığını şu sözleriyle ifade etmektedir:

Kitlelere hayatı yoğunlukla yaşamalarına yarayan araçlar sağlandı, ama yüce tarihsel görevlerin gerektirdiği duyarlılık verilemedi; modern olanakların gururu ve gücü alâş telaş aşılandı onlara, ama ruhu aşıl原因adı. Bu yüzdendir ki yeni kuşaklar ruhsallıkla falan alışverişleri olsun istemiyorlar, dünyaya öylesine egemen olmayı diliyorlar ki, sanki dünya eskinin izlerini taşımayan bir cennetmiş, sanki karmaşık sürgit sorunlardan azatmış gibi (Gasset 2014b: 79).

Kitlelere modern yaşam tekniklerinin dışında hiçbir şeyin öğretilmediğini, sorumluluğun, yaşamsal değerlerin aşıl原因amadığını düşünen Gasset’e göre, onların ruhu işlenememiş, kitlelerin eğitimi başarıl原因amamıştır (Gasset 2014b: 79). Onun gözünde, çağının Avrupa’sında hüküm süren spazmın nedeni, kendi alanında hiç olmadığı kadar bilgi sahibi olan kitlelerin, insan yaşamına temel teşkil eden fikirlerden, değerler dizgesinden habersiz olmasıdır. Ancak Gasset’e göre kitle insanına yaşamsal birtakım değerlerle birlikte sorumluluk ruhu aşıl原因amadığı, yani kitleler düzeltilmediği takdirde, Batı dünyasının yok olması kaçınılmaz görünmektedir (Gasset 2014b: 25). Ayrıca demokratik düşüncenin gerçekleşmesinin tek yolu, kitlelerin niteliksiz bir yığın olmaktan çıkmasıdır. Bunun için de kitlelere eğitim yoluyla “büyükçe bir kültür dozu şırınga edilmelidir” (Gasset 2011: 41). Gasset’e göre, kitlelerin karakterini iyileştirecek, yaşama bir amaç, uğraş

¹⁶ “VI. yüzyılda Avrupa tarihi başladığından 1800 yıllarına değin (...) Avrupa’nın nüfusu 180 milyonu aşmamıştır. (...) 1800’den 1914’e değin –demek ki yüz yılı biraz aşan bir sürede– Avrupa nüfusu 180 milyondan 460 milyona yükselivermiş” (Gasset 2014b: 78).

olarak eğilmesini sağlayacak, böylelikle toplumları da değiştirip iyileştirecek, yani iki yönlü bir değişimi mümkün kılacak tek güç, kültür eğitimidir. Kitleleri kültür eğitimi yoluyla eğitmek de üniversitelerin asli görevidir (Gasset 1998: 43).

3. Gasset'in Düşüncesinde Kitleleşme Sorunuyla İlgisinde Kültür Eğitimi ve Üniversitenin Misyonu

Gasset, yüz yıl öncesine kadar kültürlü, eğitilmiş denilen kişinin, yaşamın yollarını apaydınlık gören bilge insan olarak anıldığını (Gasset 1998: 61), buna karşılık içinde bulunduğu çağda ise kültürlü olarak nitelendirilen kişinin istediği tek şeyin bilgelik değil, hazır birtakım reçeteler edinmek olduğunu belirtmektedir (Gasset 1998: 91). Çünkü sıradan Avrupalı insan, kültürü bir seferde kalıcı olarak edindiği, hiçbir çaba harcamadan dışarıdan alabildiği, cebine atıp saklayabileceği teknik veya yönlendirici, sanatsal ya da ahlaksal bir reçete gibi görmektedir (Gasset 1998: 94). Bu nedenle "kültür" dendiğinde onun anladığı şey, "araçların hızında ve bedensel acılardan kurtulmada gelişme olması"dır, yani rahatlaktır (Gasset 1998: 91). Dolayısıyla "çağımız özel bir kültürsüzlük biçimiyle illetli" diyen Gasset'e göre bu kültürsüzlük, özellikle kendi alanında bilgili doktorun, mühendisin, hukukçunun ve hatta bilim insanının kültürsüzlüğüdür. Başka bir deyişle özel bilgilerle donatılan, ama insan yaşamının anlamını aydınlatan düşüncelerden habersiz olan, kültür bilincinden yoksun kişilerin cahilliğidir (Gasset 1998: 95).¹⁷

Bu noktada, kitlelerin nasıl eğitilebileceğine ve bu eğitimin üniversite üzerinden ne şekilde verilebileceğine odaklanan Gasset'e göre, kültürden nasibini alamamış kitlelerin davranışlarını yasalarla iyileştirmek mümkün değildir. Çünkü onların bu davranışları, yaşamın değişik olayları karşısında alışmış oldukları tepki

¹⁷ Öğrenci eylemlerinin şiddetli bir ivme kazandığı 1968 yılında, Floransa'da, İtalyan eğitim uzmanı Vincenzo de Tomasso, Gasset'in neredeyse kırk yıl önce söylediklerini bugün yeniden durup düşünmekte yarar var derken, Tomasso'dan on dört yıl sonra, Mortimer Adler ABD'de temel eğitim konusunda köklü reform tasarımı hazırlarken bir esin kaynağının da Gasset olduğunu belirtmekte ve şu yorumu yapmaktadır: "O bunların tümünü daha 1930'larda söylemişti! (...) Aristoteles'in *Paideia* diye adlandırdığı, kültürlü kişinin sahip olduğu ve eski Yunan'dan 19. yüzyılın sonlarına değin Batı uygarlığının cankurtaran simidi olan bilgi yok artık" (Akt. Işık 1998: 7-8).

biçimleridir. Kitlelerin davranışlarına nitelik kazandırabilmek için öncelikle kitleyi oluşturan bireylerin karakterini iyileştirmek gerektiğini belirten Gasset, bunun da ancak üniversitelerin vereceği kültür eğitimi yoluyla yapılabileceğini düşünmektedir (Işık 1998: 10). Ona göre, üniversiteler, 19. yüzyıldan itibaren pozitivistin de etkisiyle daha çok bilime ve meslek eğitimi üzerine yoğunlaşmış, buna karşılık kültür eğitimini göz ardı etmiştir. Ancak Gasset, üniversitelerin bilimden, meslek eğitiminden önce toplumun kültür düzeyini yükseltmeyi hedeflemesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü “kültür, yaşam denilen deniz kazasında insanın önüne atılan can simididir, insanın hayatı anlamsız bir trajedi ya da kökten bir aşağılanma gibi yaşamamasını sağlar” (Gasset 1998: 38). Bu nedenle yükseköğrenimin amacı, üniversitenin temel görevi, bireyleri, hayatı değerli kılacak, yüceltecek, yaşama anlam katacak yaşamsal bir kültür felsefesine yönelmektir (Işık 1998: 9). Bunun için bireylere hazır birtakım davranış modelleri dayatmaktan, kültürel bazı kalıplar sunmaktan ve genel olarak eğitimde her türlü taklitçilikten uzak durmak gerektiğini vurgulayan Gasset, üniversitede kültür eğitimini, yani yaşama temel teşkil eden fikirler dizgesinin eğitimini yeniden canlandırmayı kaçınılmaz bir görev saymaktadır (Gasset 1998: 40). Onun, yaşama temel olan fikirlerden kastettiği ise “ne bir eksik ne bir fazla, bizim, dünya ve diğer insanlar üstüne, nesnelere ve eylemlerin uyduğu değerler dizgesi üstüne edinmiş bulunduğumuz somut kanıların toplamıdır. Örneğin hangileri daha çok değerli, hangileri daha az değerli gibi” (Gasset 1998: 58).

Kitlelerin içine düşmüş olduğu kültür sofluğundan çıkabilmesi için üniversitelere kültür eğitimi vermeleri yönünde bir görev yükleyen Gasset, yükseköğrenimde insan ruhunu yetiştirme anlamında kültür eğitiminin neredeyse ortadan kalktığını, üniversite eğitiminin salt meslek öğrenimi, bilimsel araştırma ve geleceğin araştırmacılarının yetiştirilmesinden ibaret olduğunu belirtmektedir (Gasset 2014c: 41). Yükseköğrenimde “öğrencinin biraz da genel kültürü olmasında yarar var” denilerek, genel kültür adı altında öğrenciye, tarih, felsefe gibi derslerin süs kabilinden verildiğini dile getiren Gasset’e göre, bu türden bir anlayış, kültür

terimine yüklenen üstünkörülüğü açıkça ortaya koymaktadır (Gasset 2014c: 42-43). Oysa “insan ruhunu –yani hayvan ya da tahıl değil– yetiştirme anlamında ‘kültür’ [cultura] (ya da ‘ekin’) zaten ancak genel olabilir. İnsan fizikte ya da matematikte ‘kültür’ edinemez. Ona belli bir konuda bilgi sahibi olmak denir” (Gasset 1998: 37). Fakat yükseköğretimde felsefe, tarih, toplumbilim gibi dallardan “hangisi olsa olur” yaklaşımı sergilenmekte, adı geçen genel kültür, öğrenciye karakterini geliştirmekten, ruhunu beslemekten uzak, niteliği düşük, içeriği belirsiz birtakım bilgiler yükleme niyeti taşımaktadır (Gasset 1998: 37-38).

Gasset’e göre üniversiteler daha çok bilime ve teknolojiye dayalı meslek eğitimini, uzmanlaşmayı temel amaç edinmiş, buna bir de bilimsel araştırma işlevini ekleyerek kültür eğitimini veya aktarımını bir yana bırakmıştır. Bunun sonucunda da kendi alanında bilgili, meslek sahibi, ama kültür fukarası mühendislerin, doktorların, avukatların ortaya çıktığını belirten Gasset’e göre, pek tabii ki toplumun meslek sahibi kişilere gereksinimi vardır ve üniversiteler meslek öğretimi vermekle yükümlüdür. Ancak bundan önce öğrencinin kapasitesinin toplumu yönetme görevi için geliştirildiğinden emin olmak gerekir. Çünkü “bugün, Avrupa toplumları çoğunlukla meslek erbabından oluşan orta sınıf tarafından yönetilmektedir” (Gasset 1997: 80). Bu yüzden, toplumlar açısından meslek sahibi ve yükseköğretim görmüş kişilerin aynı zamanda toplum yaşamını etkileme, yönetme yeteneği kazanmaları son derece önemlidir. Toplumda söz sahibi kişilerin daha çok üniversite mezunlarından oluştuğunu, dolayısıyla bu kişilere toplumu yönetme becerisi kazandırmak gereğini düşünen Gasset’e göre, bu da ancak üniversiteler sayesinde mümkündür. Dolayısıyla üniversitede kültür eğitimini, hayati fikirler sistemini yeniden canlandırmak zaruridir (Gasset 1997: 80-81).

Gasset’in kültür ekseninde bir yükseköğremini bu derecede elzem görmesinin bir diğer nedeni de toplumsal sorunlar karşısında bir çözüm üretemeyen matematiksel, bilimsel aklın bakış açısının ancak ve ancak iç dinamiği yaşamsal olan, yani yaşamdan beslenen ve aynı zamanda yaşama hizmet eden bir

kültürün gelecek nesillere aktarılmasıyla aşılabileceğini düşünmesidir. Bu nedenle yükseköğrenimin her şeyden önce kültür eğitimini amaçlaması gerekmektedir. Diğer bir deyişle üniversitenin, toplumsal yaşama ve genç kuşaklara, yaşamın temelini oluşturan fikirleri, değerler dizgesini aktarması gerektiğini düşünen Gasset'e göre, üniversitenin başta "kültür eğitimi" olmak üzere "meslek eğitimi", "bilimsel araştırma ve yeni bilim adamlarının yetiştirilmesi" şeklinde üç işlevi bulunmaktadır (Gasset 1998: 43). Ancak bu durumda da yükseköğrenim inanılmaz bir çalışma hacmi oluşturmakta, orta bir öğrencinin, üniversitenin ona öğretmek iddiasında bulunduğu şeyin birazını dahi öğrenmesi mümkün olamamaktadır. Oysa, "kurumların varolmalarının nedeni sıradan insanın varolmasıdır. Eğer salt olağandışı yaratıklar varolsalardı, büyük bir olasılıkla ne eğitim ne devlet kurumları bulunmazdı" (Gasset 1998: 43). Bu nedenle "her kurumu orta yetenekli insanla ilintili olarak ele almak şarttır; madem onun için yapılmıştır, ölçütü de o olmalıdır" (Gasset 1998: 43). Gasset bu düşünceden hareketle, üniversitenin orta bir öğrenciyi göz önünde bulundurarak, onu ölçüt olarak yapılandırılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ona göre, genel olarak eğitim öğretimde üç öge -öğreten (öğretmen), öğrenen (öğrenci) ve öğretilen (bilgi)- bulunmaktadır (Gasset 1998: 45). Bu açıdan yapılması gereken ilk iş ise yükseköğrenimin hareket noktasını, bilgidен ve öğretmenden öğrenciyе kaydırmak, tek rehber olarak öğrenciyi ve öğrencinin konumunu benimsemektir (Gasset 1998: 50). Diğer bir deyişle öğrenci merkezli bireyselleştirilmiş bir eğitim anlayışından yola çıkmaktır.

Gasset, öğretim etkinliğinin düzenlenmesinde, programların oluşturulmasında temel alınması gereken ilkeyi ise ekonomi bilminde "kıtlık ilkesinden" hareket eden İsveçli ekonomist Gustav Cassel'ı referans olarak açıklamaktadır. Gasset'e göre, bir şeyin kıt, az, sınırlı olması ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır.¹⁸ İşte eğitimde de buna benzer bir durum söz konusudur. Çünkü öğrencinin öğrenme yetisi

¹⁸ Gasset'in deyişiyile "Eğer gereksindiğimiz nesnelеr başımızdan aşılıyor olsaydı, insanlar ekonomik çabalara girmeyi düşünmezlerdi bile. Örneğin, hava ekonomik diye adlandırılabilir uğraşlara neden olmuyor. Ama hele hava herhangi bir şekilde kıtlaşmaya görsün, derhal ekonomi uğraşlarının çarkları işleme başlar" (1998: 46).

sınırlıdır. İnsan için öğretimin bir uğraş, hatta kaygı konusu olmasının en temel nedeni, ferah, iyi ilişkiler içinde yaşayabilmenin pek çok şeyi bilmeyi gerektirmesi, ancak buna karşın öğrencinin öğrenme yetisinin sınırlı olmasıdır. Gasset'in ifadesiyle “eğer çocuklukla gençlik herbiri yüz yıl sürseydi ya da çocukla gencin belleği, zakâsı ve dikkati sınırsız olsaydı, öğretim etkinliği diye bir şey bulunmazdı. İnsanı ‘öğretmen’ adı verilen varlığı oluşturmaya iten tüm o yüce, o yürek sızlatıcı nedenlerin hiçbiri devreye girmezdi” (Gasset 1998: 47-48). Dolayısıyla Gasset kıtlık ilkesini, öğrenme yetisinin sınırlı olmasını, eğitimin hareket noktası olarak görmektedir.

Bu bağlamda üniversite programlarını, öğrencilerin öğrenme kapasitesinin sınırlılığı doğrultusunda düzenlemenin önemine dikkat çeken Gasset'e göre üniversite, öğrencinin kurumsal yansıması olmalıdır. Bunun da öğrencinin çapı, yani bilgi edinme yetisinin kıtlığı ve yaşamı için gereksinim duyduğu şeyler olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır (Gasset 1998: 50). Çünkü ona göre öğretim, bilgi, öğrencinin öğrenme yetisinin sınırlılığıyla çatıştığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle öğretimde tutum ilkesi belirlenirken, öğrencinin sınırlı öğrenme kapasitesine sahip olduğu ve öğretilecek konuların yaşamla olan ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır (Gasset 1998: 49). Diğer bir deyişle öğrenme yetisinin sınırlılığı ve bununla bağlantılı olarak öğrencinin yaşamı için mutlaka öğrenmesi gerekenleri seçmek, bilgi türlerinin baş döndürücü kalabalığına karşı üniversitede öğretilmesi gereken konuların, yani yükseköğretim etkinliğinin temelini oluşturmaktadır (Gasset 1998: 49-51).

Gasset'e göre meslek sahibi orta insanı öncelikle gerçek anlamda kültürlü, eğitilmiş, aydın bir kişiye dönüştürmek için yükseköğretimde programlar bu ilkelerden hareketle düzenlenmeli, ayrıca programın merkezinde kültür dersleri yer almalı, kültür dallarını öğretmek, üniversitenin ana işlevi olarak görülmelidir (Gasset 1998: 52). Çünkü Gasset'in ifadesiyle toplumun yönetici sınıfından olan, söz gelimi “kendine doktor, yargıç, general, filozof ya da psikopos diyen”, ama “fizik kozmosun ne olduğunu” bilmeyen, insanlığı kavşak noktasına getiren tarihsel değişimlere, felsefenin kafa yorduğu konulara, insanın ve evrenin neliğine dair

harcadığı çabaya veya insanı özgürleştiren, yaşamına anlam katan sanata yabancı olan, yani kültürün düşünsel tasarımıyla bağ kuramayan bir kişi eğitilmiş/kültürlü bir insan sayılamaz. Hatta “eğer o eksikliği karşılayacak olağanüstü birtakım yeteneklere doğası gereği sahip değilse, öyle birinin sahiden iyi bir doktor, iyi bir yargıç ya da iyi bir teknisyen olması, pek ama pek güçtür” (Gasset 1998: 41). Kültürden, eğitimden yoksun bir kişi ise mesleğinde, mesleki uğraşısının dar anlamda çerçevesini aşan her türlü etkinlikte, politik fikirlerinde ve eylemlerinde son derece etkisiz, güdük ve zamansız olacaktır. Öyle ki “aile yaşamına çağ dışı, kompleksli, zavallı bir hava verecek, çocuklarını ömürleri boyu zehirleyecek, kıraathane sohbetlerinde korkunç düşünceler saçacak, uluortalığın selinde boğacaktır insanları” (Gasset 1998: 41).

Bu nedenle tüm yükseköğrenimin çekirdeğinde, merkezinde yer alacak bir “Kültür Fakültesi” kurulmasını öneren Gasset (1998: 62), programın içeriğindeki kültür derslerini ise “evrenin fiziksel imgesi (Fizik), organik yaşamın temel konuları (Doğabilim), insan soyunun geçirdiği tarihsel süreç (Tarih), toplumsal yaşamın yapısı ve işleyişi (Toplumbilim), evren tasarımı (Felsefe)” olarak belirlemektedir (Gasset 1998: 52). Bu açıdan çağın üniversitelerinin köklü bir reforma ihtiyacı olduğunu düşünen Gasset’e göre, bu reformun gerçekleştirilebilmesi için öncelikle, üniversitelerin “uzmanlaşma barbarlığı”ndan kurtulması gerekmektedir (Gasset 1998: 64). Gasset’in düşüncesinde uzmanlaşma tutkusu, kitle insanının bir özelliği olduğu gibi aynı zamanda yaşamı her yönüyle doğru değerlendirebilmeyi sağlayan kültürün yadsınması anlamına gelmektedir. Ona göre “çağdaş uygarlıkta edinilmesi gereken bilgilerin fazlalığından ötürü, bilim adamı bilginin daracık bir alanına kısıp kalmakta, o alanda bilinmesi gereken her şeyin uzmanı olmakla birlikte, onun dışında kalan her şeyden habersiz yaşamaktadır” (Işık 1998: 14). Bilim insanlarını, bilimcilik illetinin, uzmanlaşma barbarlığının baş sorumluları ve bu bağlamda Avrupa’nın yozlaşmasının bir nedeni olarak gören Gasset’in düşüncesinde uzmanlar, kitlelerin hakimiyetini simgelemektedir (Gasset 2014b: 144). Bu nedenle “bilim adamının bugün kınanacak bir sıklıkla sergilediği kimlikten sıyrılması gerek”

diyen Gasset'e göre üniversitenin, yaratıcı ve yaşamsal bir kültürü inşa etmesi, uzmanlıktan önce gelmekte, daha büyük bir önem taşımaktadır (Gasset 1998: 64).

Bu noktada Gasset, üniversitenin ne olması gerektiğini, temel işlevini ve birincil görevini ise şöyle açıklamaktadır: "Üniversite en kesin anlamda, sıradan öğrenciye kültürlü bir insan ve mesleğinin nitelikli bir üyesi olmayı öğreten kurum demektir" (Gasset 2014c: 73). Bu nedenle bilimsel araştırma üniversitenin gövdesinden ya da çekirdek yapısından çıkartılmalı, kültür dersleri, mesleki çalışmalar ise akılcı bir düzen içinde, özetlenmiş, dizgeleştirilmiş ve bir bütün olarak, eğitim bilimine uygun bir şekilde öğrenciye sunulmalıdır (Gasset 1998: 67). Fakat Gasset bu düşüncesiyle bilimi, üniversitenin ruhundan ayırıştırmayı kastetmemektedir. Aksine ona göre, üniversitenin kurumsal yaşamına hayatîyet kazandırabilmesi için güçlü, disiplinli, "formda akıldan başka bir şey" olmayan bilimin şevk ve gayret dolu ruhuna ihtiyacı vardır. Aynı şekilde bilim de kökten gerçeklik olan yaşamla ve tarihi gerçeklikle bağ kurabilmek adına üniversiteye gereksinim duymaktadır (Gasset 2014c: 127-129). Burada asıl mesele, kültür eğitimi almak koşuluyla meslek eğitimi alacak öğrenciler ile bilimsel araştırma yapacak olan öğrencileri birbirinden ayırmaktır. Çünkü her ne kadar mesleki eğitimin büyük bölümü, çeşitli bilim dallarının dizgesel içeriğinin edinilmesini öngörse de söz konusu olan içeriktir, yani o içerikte sonuçlanan bilimsel araştırma değildir. Bu nedenle "mesleki eğitim, bilimsel araştırmadan ayrılmalıdır ne hocaların ne öğrencilerin kafasında ikisi birbirine karıştırılmamalıdır" (Gasset 1998: 55).

Öte yandan sıradan bir öğrencinin bilim insanı olmasını gerektirecek hiçbir güçlü nedenin olmadığını belirten Gasset'e göre önemli olan, "orta insanı nitelikli bir meslek adamına" dönüştürmektir (Gasset 1998: 52). Başka bir deyişle üniversite, sıradan öğrenciye zihinsel açıdan daha sade, hızlı ve etkin yordamlardan yararlanarak kültür aktarımı yoluyla gerçek anlamda aydın bir doktor veya bir yargıç, lisede iyi bir matematik ya da tarih öğretmeni olmayı, toplumsal yaşamın

sorumluluklarını üstlenmeyi öğretmelidir (Gasset 1998: 52). Bu nedenle öğretim görevlilerinin seçimine son derece önem verilmeli, onların araştırmacı olarak kazandıkları mevkiden ziyade öğretmenlik maharetlerine, sentez yeteneklerine bakılmalıdır (Gasset 2014c: 126). Netice itibariyle üniversite programı, nitelik ve nicelik olarak bu şekilde belirlenip en aza indirgendikten sonra üniversite, öğrenciden yalnızca somut olarak öğrenmesini isteyebileceği şeyleri beklemeli ve bundan da hiçbir ödün vermemelidir (Gasset 1998: 65).

Kitlelerin eğitimi ve yükseköğrenim hakkındaki görüşlerini bu şekilde dile getiren Gasset'in düşüncesinde, üniversitelere asli görevi olan insanı aydınlatma uğraşısını kazandırmak, insanlığın geleceği açısından son derece önemlidir. Gasset'in, kitleselleşme sorunuyla ilgisinde kültür eğitimi yoluyla insanların ruhunu besleme, onları eğitme, aydınlatma ve aynı zamanda toplumu iyileştirme görevini üniversiteye yüklemesinin bir başka nedeni ise politikanın ve devletin bu sorumluluğu alamayacağını düşünmesidir. Başka bir deyişle söz konusu olan sorun, insanların ruhlarını beslemek, eğitmek ve toplumsal gerçeği iyileştirme yönünde değiştirmek olduğunda, Gasset bu sorumluluğu her ne kadar politikanın, devletin yapması gereken bir görev olarak görse de içinde bulunduğu dönem itibariyle politikanın ve devletin, kitlelerin hükümranlığını perçinleyen bir araç haline geldiğini, toplum yaşantısını yönetemez durumda olduğunu düşünmektedir. Politikanın, kişilerin bir makam edinmek, kendi çıkarlarını gözetmek için kullanıldığını, ülke yararının ve birtakım değerlerin hiçe sayıldığını ifade eden Gasset, politikanın, kitlelerin ve onların temsilcisi olan, "insan doğasının en alçak örnekleri" olarak nitelendirdiği demagogların pençesinde romantik bir laf cambazlığından öteye gitmediğini, çeşitli entrikalardan ibaret olduğunu belirtmektedir (Gasset 2014b: 24). Dolayısıyla Gasset'e göre, sözde bir insanseverlik veya hayırseverlik kisvesi altında insanları sefil bir toplumsal yaşama iten politikanın ve devletin temel görevi olan, insanların ruhlarını besleme sorumluluğunu üstlenebilmesi, toplumsal yaşamı, insanın kökten gerçekliği olan

yaşamın niteliklerini ve gerekliliklerini gözeterek yönetebilmesi, insanî bir yaşam inşa edebilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Gasset, politikanın, devletin boş bıraktığı alanı, yani insanların ruhlarını besleme ve toplum yaşantısını yönlendirme, yönetme görevini ise kültürden yoksun basın, gazetecilerin doldurduğunu belirtmektedir. Ancak bu durumu kıyasıya eleştiren Gasset'e göre, Avrupa epey zamandır başı aşağıda, ayakları havada debeleniyorsa, bunu tek "ruhsal güç" sayılan basının rakipsiz egemenliğine borçludur. Fakat insanlığın geleceği adına bu durumu düzeltmek adeta bir ölüm kalım meselesidir. Bu nedenle üniversiteler, kitleselleşme sorununun çözümü yolunda ağırlığını koymalı, yükseköğrenim kurumları, toplumu yöneten kültürden yoksun kitlelerin ve basının karşısında, üstün bir ruhsal güç olarak durmalıdır. Çünkü Gasset, çağının Avrupa toplumlarını daha çok doktor, mühendis, avukat, öğretmen gibi yükseköğrenim almış kişilerin yönettiğini belirtmekte, dolayısıyla meslek sahibi insanları eğitme sorumluluğunu da formda bir akli temsil eden üniversitenin üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de üniversite, zamanının bütün gerçekliğine açık ve hayatın içinde olmalı, yaşamdan beslenmeli, toplum yaşantısıyla, tarihsel gerçekle, yaşanan günle teması sağlamalı, çağın muzdarip olduğu sorunları kendi kültürel, mesleki veya bilimsel bakış açısından özgür bir şekilde yorumlamalıdır. İşte o zaman üniversite, yaygara karşısında sükûneti, hafifliğin karşısında akli temsil eden, ufuk açan bir itici güç olacaktır (Gasset 1998: 70-72). Dolayısıyla Gasset'in düşüncesinde, toplumsal yaşama yön verebilecek, umut vadeden tek yol, üniversiteler aracılığıyla verilecek olan kültür eğitimidir. Bu bağlamda üniversitenin misyonu "eğitim olarak politika"dır (Akt. Işık 1992: 25-26). Gasset'in, bir toplumsal eğitim tasarımı olarak gördüğü eğitim olarak politika ise en geniş biçimiyle toplumları değiştirme bilimidir (Akt. Işık 1998: 9).

Sonuç

Gasset'in, Avrupa'da 20. yüzyılda neredeyse tüm toplumlar için önemli bir sorun haline geldiğini öne sürdüğü kitleselleşme ile kültür eğitimi ve üniversite

arasında nasıl bir ilişki kurduğunu açıklığa kavuşturmayı amaçlayan bu çalışmada, kitleselleşmenin, doğası, nedenleri, çözümüyle doğrudan ilgili olduğunu düşündüğü kültür eğitimi hakkındaki görüşleri ve bu yönde üniversiteye yüklediği misyon ele alınmıştır. Gasset'in kitleselleşme sorunuyla ilgisinde karşımıza çıkardığı, yaşamı bir görev, sorumluluk olarak gören soylu insan ile kendini yetkinleştirmek/mükemmelleştirmek adına zora koşmayan, yaşamayı her an nasılsa öyle olmak diye anlayan kitle insanı, onun düşüncesinde birbiriyle uzlaşmaz iki ayrı insan tipidir. İçinde bulunduğu çağda kamusal yaşama her yönüyle egemen olan ise kitle insanı/kitlelerdir. Ancak Gasset'e göre kendilerini dahi yönetmekten aciz olan kitlelerin toplumu yönetmesi olacak iş değildir. Çünkü toplumda, sanat, bilim, eğitim, kamu yönetimi, yasama, yargı işlevleri gibi doğaları gereği özel olan etkinliklerin, bazı özel yetiler/nitelikler olmaksızın yerine getirilebilmesi mümkün değildir. Ne var ki doğaları gereği özel olan bu türden işler ve etkinlikler, artık kültürden yoksun, niteliksiz kitlenin elindedir. Gasset'e göre, toplum sahnesinin dibinde yer alan kitle insanı/kitleler artık en üst mevkilerde yer tutmuş, baş oyuncu olarak ön plana geçmiş, kitleler bu anlamda ayaklanmıştır.

Gasset'in, toplumlara her anlamda kitlelerin hâkim olmasını bir sorun olarak görmesinin en önemli nedeni, kitle insanının değer anlayışının, insanın hem kendini hem de kökten gerçekliği olan yaşamını yapılandırabilmesini, yaşamında yönünü bulabilmesini sağlayan, ona rehberlik eden değerler, fikirler dizgesini, yani bilim, sanat, felsefe, ahlak, adalet gibi kültür öğelerini yaratamadığı gibi araçsal hale getirdiğini düşünmesidir. Gasset'e göre birlikte yaşamayı zorlaştıran bu durum, aynı zamanda toplumsal yaşamda sorumsuzluk, düzensizlik, karmaşa, ayrımcılık, kutuplaşma, şiddet gibi birçok sorunu da beraberinde getirmekte, insan yaşamını "insanî" olmaktan çıkarmakta, gayri insanî bir yaşama doğru sürüklemektedir. Bu nedenle kitlelerin kamusal yaşam üzerindeki egemenliğini kitleselleşme sorunu olarak ele alan Gasset, insanlığın geleceğini tehdit eden bu sorunun en temel nedeninin, kitlelere ruhunu doyuracak ölçüde kültür eğitimi verilememesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre kitleselleşmenin çözümünde umut

vaadeden tek yol kültür eğitimidir. Bu nedenle kitleleri kültür eğitimiyle yeniden biçimlendirmenin, yani onların karakterini iyileştirerek toplumu yönetmek, yönlendirmek üzere kültürlü, soylu kişiler topluluğunun oluşmasını sağlamanın mümkün olabileceğini ileri sürmekte ve üniversitelere bu yönde bir misyon yüklemektedir.

Gasset'in, kitleselleşme, kültür eğitimi ve üniversite arasında kurduğu ilişkide öncelikle kitlelere soylu insan tipinin niteliklerini kültür eğitimiyle aşılıyarak onların karakterinin düzeltilebileceği yönündeki düşüncesinin nereden kaynaklandığına bakıldığında, bu görüşünü insanın neliğine ilişkin belirli birtakım kabullere dayandırdığı söylenebilir. Nitekim "olma halinde" yaşayan insanın varoluşunun temelinde değişme kavramı bulunduğunu düşünen Gasset'e göre, insanın olabileceği şeylere sınır koymak imkânsızdır. İnsan kendi varlığını, kökten gerçekliği olan yaşamını, tarih içinde, bulunduğu toplumsal, siyasal ve kültürel ortamda bizzat kendisi şekillendirmektedir. Bu bağlamda her bir insan teki de bir insan olma biçimini seçebilme olanağına sahiptir. Bu ön kabulden hareket eden Gasset, kitlelerin niteliksiz bir yığın olmaktan çıkabileceğini, bunun da ancak üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirilecek olan kültür eğitimi yoluyla yapılabileceğini düşünmektedir. Çünkü toplumların yönetimini üstlenen kitlelerin çoğunluğu meslek sahibi üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Bu nedenle kitlelere, evren ve insanlık üstüne hayati fikirler, değerler dizgesini aşılacak, yani kültür aktarımı yaparak onlara form kazandırabilecek tek kurum, üniversitedir. Dolayısıyla Gasset, kitleselleşmeyi yükseköğrenimle, üniversitelerle bağlantılı olarak kültür eğitimiyle ilgisinde sorgulamakta, çözüm yollarını da buralarda aramak gerektiğini savunmaktadır.

Gasset'in kitleselleşmenin nedenine, çözümüne, kültür eğitimi ve üniversiteye yönelik düşüncelerine yakından bakıldığında ise günümüz açısından yol gösterici nitelikte ve yerinde tespitlerin, belirlemelerin yanı sıra, sorguladığı, ama doyurucu bir yanıtı ulaşamadığı birtakım soruların/sorunların, eleştiriye açık bazı noktaların

da olduğu görülmektedir. Söz gelimi Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması* eserinde, bir yandan kitlelerin karakterinin eğitimle iyileştirilebileceğini öne sürmekte, diğer yandan da bunun mümkün olup olamayacağından adeta şüphe ederek “acaba bu insan tipini yeni baştan düzenlemek mümkün müdür?”, “kitleler düzeltilmeye dayanabilecekler mi?” veya “kitleler isteseler de kişisel bir hayata uyanabilirler mi?” gibi soruların henüz hiç ele alınıp tartışılmadığını belirtmektedir. Üstelik sorduğu bu sorulara kendisi de açık ve net bir yanıt vermemektedir. Gasset’in, kitleselleşmenin nedeni ve çözümüyle doğrudan bağlantılı olan bu sorular karşısında sessiz kalmasının veya duyduğu kuşkunun sebebi sorgulandığında ise ilk bakışta bu durumun, *Kitlelerin Ayaklanması* eserinde dile getirdiği üzere kitle insanının kendi içine sınımsız kapalı olduğunu ve gerçekten hiçbir üstün değere açık olmadığını düşünmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak hemen belirtmek gerekirse, Gasset kitlelere yüklediği bu olumsuz birtakım özellikleri, onların yapısal bir niteliği, doğalarının değişmez bir parçası olarak değil, alıştıkları bir tepki biçimi olarak görmektedir. Bu nedenle iyileştirilebileceğini, ama bunun için çağının üniversitelerinin gerek eğitim anlayışı gerekse verilen dersler, programın içeriği gibi konularda bir dizi reforma ihtiyacı olduğunu düşünmektedir.

Ne var ki bu durumda da karşımıza kaçınılmaz bir soru çıkmaktadır. Bu soru, Gasset’in kitlelere nitelik kazandırma yönünde umut bağladığı üniversitelerde yapılması gerektiğini düşündüğü ve teşvik ettiği reform şayet gerçekleştirilemezse, kitleselleşme sorununun nasıl veya ne şekilde çözülebileceği sorusudur. Gasset’in görüşlerinde bu sorunun yanıtını açık bir şekilde bulmak mümkün olmasa da *Üniversitenin Misyonu* eserinin satır aralarından görüldüğü kadarıyla yanıt verilebilir. Onun bu soruyla bağlantılı olarak, kitleyi etkilemek, eğitebilmek ve aynı zamanda üniversitelerde bir reform gerçekleştirebilmek için öncelikle kitlenin dışında, ondan farklı, adeta bir sporcu gibi disiplinli, ruhen formda, kuvvetli, kararlı, zinde ve nitelikli bir grup, yani bir seçkinler topluluğu oluşturmak gerektiği yönünde bir düşünceye sahip olduğu, hatta bu doğrultuda bir çaba gösterdiği söylenebilir. Gasset’e göre herhangi bir toplumsal sınıftan çıkabilecek olan disiplinli,

ruhen formda, kararlı, nitelikli kişilerin sonuçta azınlıkta kalacak olması ise önemli değildir. Çünkü dingin havuzlara taş parçacıkları atarak o havuzu hareketlendiren, insanlığa yön veren fikirleri, yenilikleri yaratabilen ve hayata geçirebilen, yaşamı güçlendirebilmeyi, toplumların yazgısını değiştirebilmeyi başaran, zaten her zaman için kendilerine ender rastlanan bir avuç insandır. Bu nedenle Gasset'in, azınlıkta kalacak olsa da nitelikli bir grubun, üniversite reformunu gerçekleştirerek kültür eğitimi yoluyla kitleleri ve toplumu iyileştirme yönünde değiştirebileceğine olan inancı tamdır.

Gasset'in kültür eğitimine ilişkin düşüncelerine günümüz açısından bakıldığında, onun görüşlerinin genel anlamda geçerli olduğu, eğitimin neliğine ve amacına ilişkin yürütülen çalışmaların/tartışmaların odak noktasında yer aldığı söylenebilir. Nitekim Gasset'in görüşlerine benzer şekilde çağımızda da insanın olanaklarını, yeteneklerini geliştirebilmesinin, bir form kazanabilmesinin ancak, *cultura animi*, yani ruhun işlenmesi, ruhun kültürü ya da *Bildung-formasyon* anlamında bir eğitimle mümkün olabileceği, gündelik söylemden akademik alana kadar çoğunlukla kabul edilen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte Gasset'in insanın neliğine ilişkin görüşleri de günümüzde kabul edilen bu düşüncenin felsefi dayanaklarını, antropolojik temellerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü Gasset, insanın neliğini, onun ruhsal, bedensel veya biyolojik, psikolojik yönlerinden birini ön plana çıkarmadan, yapısal bütünlüğünü bozmadan, insanı tarihsel, toplumsal, kültürel, siyasal boyutuyla, içinde yaşadığı ortamıyla ele almakta ve insanın bütün yapıp etmeleriyle bir olanaklar varlığı olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan Gasset'in, üniversitenin neliği, amacı, misyonu hakkındaki düşünceleri, üniversitenin kendi amacını kendi içinde taşıyan, özgür, bağımsız, özerk, akli temsil eden, yaşamdan beslenen, toplumu ilgilendiren sorunlar karşısında ağırlığını koyabilen, toplumsal yaşamı insanî bir yaşamın niteliklerini ve gerekliliklerini gözeterek yönlendirme/yönetme sorumluluğunu alabilen bir kurum

olması gerektiğini hatırlatması bakımından önemlidir. Gasset'e göre meslek edindirmenin yanında üniversitenin esas misyonu, gerçek anlamda kültürlü kişiler yetiştirmek, toplumsal bağlamda da yaşamsal bir kültür inşa etmektir. Bu açıdan bakıldığında, Gasset'in kültür eğitimi ile üniversitenin ne olduğuna, misyonuna, toplumsal sorunlar karşısında nasıl bir tavır sergilemesi gerektiğine dair görüşleri, bugün halen tartışılan bireyselleştirilmiş ve aynı zamanda toplumu hedefleyen bir eğitimin ne türden bir eğitim olacağı, nerede ve ne şekilde gerçekleştirilebileceği sorularına ışık tutması açısından dikkate değerdir.

Bununla birlikte Gasset'in, üniversiteye yönelik düşüncelerinin, günümüzde daha çok mesleki ve teknik eğitimi ön plana alan, uzmanlaşmayı, meslek edindirmeyi amaçlayan üniversitelerin, özellikle de ülkemizdeki yükseköğrenim kurumlarının gerek kültür eğitimini ne derecede başarabildiğini gerekse bireysel ve toplumsal sorunların çözümü noktasında ne ölçüde etkili olduğunu düşünmemize olanak sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca onun üniversite ile ilgili görüşleri, günümüz dünyasında üniversitenin neliği, amacı, misyonu gibi konularla bir an evvel yüzleşmek gerektiğine işaret etmesi açısından da yol göstericidir. Ancak kitleselleşme sorunuyla ilgisinde Gasset'in kültür eğitimi ve yükseköğrenim hakkındaki düşüncelerini eleştirel bir gözle değerlendirdiğimizde, öncelikle sözünü ettiği kültür eğitimini sadece yükseköğrenim çerçevesinde ele aldığını belirtmek gerekir. Oysa kimin, hangi insanın, insanlığa yön veren fikirleri, yenilikleri yaratacağı veya toplumların yazgısını değiştirebileceği önceden bilinemese de kültür eğitiminin yeni yetişen nesillere küçük yaşlardan itibaren verilmesinin, insanî bir yaşamı inşa etmenin olanağının koşullarından biri olduğu bilinmektedir. Üstelik insanı olanaklar varlığı olarak gören ve "beşten yukarısını sayamayan Brezilya yerlisinden Newton çıkmıştır" (2015: 30) diyen Gasset'in kendisi de bunun farkındadır. Ancak yine de kültür eğitiminin genç kuşaklara üniversite çağına gelmeden çok önce verilmesi gerektiğine değinmemektedir. Öte yandan yükseköğrenimde her ne kadar kendi içinde dengeli bir müfredat oluşturmaya çalışsa da yükseköğrenimi sadece ortalama bir öğrenciden hareket ederek ele aldığı,

seçkin azınlığın/soylu kişinin alması gereken eğitimin niteliğini, türünü ve bu açıdan üniversitenin misyonunun ne olduğunu, neyi amaçlaması gerektiğini açıkça dile getirmediği söylenebilir. Dolayısıyla seçkin azınlığın eğitimi konusunu bu anlamda yanıtı bırakmış görülmektedir (Wyatt 1981: 67). Gerçi Gasset için kültürün, yaşamın zorlu yollarında insana rehberlik eden adeta bir pusula olduğu dikkate alındığında, özellikle kültür eğitimini hem kitleler hem de seçkin azınlık için yükseköğrenimin ayrılmaz bir parçası olarak düşündüğü öne sürülebilir.

Gasset'in, yükseköğrenimle ilgili düşüncelerine genel olarak yöneltilen bu eleştirinin yanı sıra, onun seçkinciliği de hayli tartışma konusu olmuştur. Çünkü Gasset, toplumun özü gereği her zaman aristokrat olduğunu, aristokrat olmaktan çıktığı ölçüde toplum olmaktan da çıkacağını, toplumların yönetiminin tekrar nitelikli seçkin insanlara teslim edilmesi gerektiği savunmaktadır. Ayrıca kitlelerin, kitle olmaktan çıkıncaya ya da çıkmayı amaçlayıncaya değin, dünyaya üstün nitelikli insanlar tarafından yönetilmek, temsil edilmek, düzenlenmek için geldiğini belirtmektedir (2014b: 147-148). Gasset'in bu düşünceleri çerçevesinde eleştirel literatür gözden geçirildiğinde genel olarak karşımıza, kitle insanına ilişkin çizdiği profilin doğruluğunu değerlendirmenin oldukça güç olduğunu ileri süren görüşler çıkmaktadır. Bununla birlikte kitlelere yüklediği birtakım olumsuz özelliklerin zaman zaman insanlığa musallat olabildiği, toplumu kitleler ve seçkinler olarak radikal bir şekilde ayırmasının keyfi olduğu, bu ayırımın otoriter ve anti-demokratik olarak kabul edilen anlayışları da besleyebileceği belirtilmektedir. Netice itibarıyla de Gasset, daha çok seçkin bir anlayışın temsilcisi olarak değerlendirilmekte, görüşlerinin elitist önyargılara sahip olduğu iddia edilmektedir (Clive 1974: 78-80).

Gasset'e yöneltilen bu eleştiriler bağlamında belirtilmesi gereken önemli bir husus, onun seçkinciliğinin ender rastlanan ve gerçekten nitelikli, aydın bir azınlığa/ruhça soylu kişilere, tarihin geniş kitleleri eğitme görevini verdiğine inanmasından kaynaklandığıdır. Başka bir deyişle Gasset, insanlığı, basmakalıp kavramların örtüsü altında saklanan kitlelerin sorumsuzluğundan yalnızca seçkin

kişilerin kurtarabileceğine gerçekten inanmaktadır. Çünkü ona göre tarihte “kritik çağ” olarak tanımlanan öyle dönemler olabilir ki toplumlar farklı nedenlerden ötürü insanla ve yaşamla ilgili kendi içlerinde barındırdıkları sorunları, çözüm yollarını görebilmekte, dile getirebilmekte yetersiz kalabilirler. İşte böyle zamanlarda toplumu aydınlatmanın, o toplumun aydınlarının görevi olduğuna inanan Gasset’in düşüncesinde, toplumları “tarihsel kısırlığa” hüküm giymekten ancak seçkin kişiler kurtarabilir (Işık 1992: 28-29).

Öte yandan Gasset’i, elitist önyargılara sahip olduğu yönünde eleştirmekten ziyade toplumun özü gereği her zaman aristokrat olduğunu, aristokrat olmaktan çıktığı ölçüde toplum olmaktan da çıkacağını, toplumların yönetiminin tekrar nitelikli seçkin insanlara teslim edilmesi gerektiğini savunmasına rağmen nasıl olup da kitleselleşme sorununun siyasetle olan ilişkisini adeta yüzeysel bulduğunu sorgulamak gerekir. Bu açıdan kitleselleşmenin politikayla da sıkı sıkıya bağlantılı olan, politik bir mesele olduğu pekâlâ söylenebilir. Nitekim Gasset, eğitimin ilkesinin, okulun dört duvarı arasındaki eğitsel havaya bağlı bulunduğundan çok daha fazla, bütünüyle içinde yüzdüğü toplumun havasına bağlı olduğunu belirtmekte ve ancak iki yandan gelen basınç dengeli olduğu zaman eğitimin veya okulların amacını ve işlevini yerine getirebileceğini dile getirmektedir. Üstelik Gasset’in ifadesiyle “bir ulus siyasal açıdan küçükse, en yetkin okula bile umut bağlamak boşunadır” (Gasset 1998: 33). Dolayısıyla Bantock’un işaret ettiği gibi Gasset, kitleselleşme sorununun çözümü yolunda her ne kadar pedagojiye güvense de politikanın hemen her alanda son derece belirleyici olduğu ve ayrıca eğitimin kendisini politik anlamda motive ettiği bir dünyada, kitleleri ve toplumu etkileme, yönlendirme ve iyileştirme yönünde değiştirme rolünü sadece pedagojinin, eğitimin üstlenmesinin ve bunu tek başına başarmasının oldukça zor görüldüğü ileri sürülebilir (Bantock 1975: 205).

Gasset’in düşüncelerinde karşımıza çıkan bu türden sorunlar veya eleştiriye açık noktalar bir yana, onun insan felsefesine yaptığı en büyük katkı, insanın neliğini,

kökten gerçeklik olarak kabul ettiği insan yaşamının niteliklerinden hareketle ortaya koymasındır. Dolayısıyla yaşamak ile insana yakışır bir şekilde yaşamak arasındaki farkı göstermesi, ayrıca insan yaşamının anlam ve değerinin, insanın içinde yaşadığı toplumsal, siyasal ve kültürel ortamdan bağımsız düşünülmemeyeceğine dikkat çekmesidir. Bununla birlikte Gasset'in, felsefeye yaptığı en önemli katkılardan bir diğeri de günümüze miras bıraktığı, bizi düşünmeye davet eden "kitle insanını yeni baştan düzenlemek mümkün müdür?" sorusudur. Çünkü bu soru düşünce dünyasının zenginleşmesini sağlayacağı gibi günümüz bağlamında farklı sorulara ve tartışmalara da kapı aralaması bakımından önemlidir. Söz gelimi Gasset, şayet 21. yüzyılın dijital dünyasını, sanal toplumunu, bugünün sosyal medya kitlelerini görebilseydi, acaba ne düşünürdü ya da kitleleri yeni baştan düzenlemenin mümkün olup olmadığı sorusuna nasıl bir yanıt verirdi?

Gasset, günümüz dünyasının vazgeçilmezi sayılan sosyal medyayı, dijital ortamları eğer görebilseydi, muhtemelen bu türden kitle iletişim araçlarını, kitleleri olumlu açıdan yönlendirmenin, eğitmenin bir aracı olarak görebilirdi, ama aynı zamanda sosyal medyanın, kitleleri bazı özel çıkarlar doğrultusunda araçsal hale getirebildiğinin de tehlikesine dikkat çekirdi. Bunun yanı sıra, sanal dünyayı, kitlelerin kendilerini daha rahat ve güvenli bir şekilde ifade etmelerinin bir yolu olarak değerlendirebilirdi. Ancak kitlelerin, insana ve insan yaşamına dair sorumluluklarını çoğunlukla sanal bir dünyada adeta bir kalkan olarak gördükleri ekranın arkasında klavye şövalyeliği yaparak yerine getirdiklerine, bu sorumluluğun gerçek hayata, realiteye genellikle yansımadağına tanık olsaydı, büyük olasılıkla çağımızın kitlelerinin kendi dönemindeki kitlelerden nitelik bakımından çok da farklı olmadığını düşünebilirdi. Bu bağlamda da Gasset, kendi çağının kitlelerini göz önünde bulundurarak sorduğu "kitle insanını yeni baştan düzenlemek mümkün müdür?" sorusunu, çağımız kitleleri açısından soracak ve yanıtlayacak olsaydı, muhtemelen içten içe kuşku dolu sessizliğini korurdu. Ancak yine de "olma halinde" yaşayan, hep yeni olanaklara açık bir varlık olarak gördüğü

insandan umudunu kesmez, insanın kendi varoluş biçimini yaratabileceğine olan inancını yüksek sesle haykırırdı.

The Problem of Massification in Gasset Philosophy Cultural Education and the Mission of the University

Summary

Ayşe Çiğdem KOCAMAN

Asst. Prof. Dr.

Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Istanbul, TR

ORCID: 0000-0003-1354-1335

aysecigdem.kocaman@nisantasi.edu.tr

Introduction

According to José Ortega y Gasset, one of the most important thinkers of Spain, the massification, which began in Europe in the 19th century has become an important problem in the social, cultural and political fields in the 20th century. In his work titled *The Revolt of the Masses* (2014b), Gasset mentions two different types of people as mass man/masses and noble man/elite minority, and discusses the dominance of the masses, which he describes as lacking culture and unqualified, in almost every aspect of life. Gasset draws attention to the fact that the masses have become the determinants of the circumstance conditions, that structure and form the human and human life. He argues that societies are dominated by mass people, from culture to politics, from judicial functions to morality, economy, religion, traditions, even clothing and enjoyment, and that the masses revolt in this sense. Gasset, who defines the domination of the insurgent masses over public life as the problem of massification, thinks that this situation threatens the future of humanity and causes a historical crisis. (2014b: 34-35, 39, 42-45). For this reason, he states that it is essential to improve the character of the mass man, to instill in him a spirit of responsibility and some vital values. According to Gasset, this is only possible through cultural education through universities.

Gasset, who identified the social conditions of his time with astonishing clarity, was a philosopher and educator who could think beyond the present with his views on the problem of massification. For this reason, Gasset's approach to the problem of massification is a guide for both the world of the 21st century and the future of humanity. As a result, this research focuses on the nature and origins of the massification problem, which is at the center of Gasset's philosophy, as well as his ideas on cultural education and the mission he put on the university accordingly. In the study, it is aimed to suggest how Gasset made connection between the problem of massification and cultural education, university, and higher education. In this context, firstly, Gasset's understanding of human and his thoughts on human life, which he accepts as a fundamental reality, are discussed. Because his suggestions for the solution of massification are based on his views on the human being and his life.

1. Human and Human Life as a Fundamental Reality in Gasset's Thought

According to Gasset, understanding human beings requires a completely different understanding of reason from the physical-mathematical mind and the natural scientific methods and concepts used to explain material phenomena, and a number of different methods and concepts (2015: 17). Because man does not have a fixed, static nature like "things". According to Gasset, who thinks that the concept of change is the basis of human existence, human is a dynamic entity that always has new possibilities. It is impossible to put a limit on the existence of man, on what he can be (2015: 26-29). The only factor that predetermines and directs man is his past, that is, his history (Gasset 2015: 38-39). For this reason, the human being who lives in the "state of being" has no nature, he has a history (2015: 36-39). According to Gasset, the fundamental reality of man is life. In life, which is the human being itself, there is no room for irresponsibility, arbitrariness, lightness, mediocrity, lethargy, purposelessness and meaninglessness. Life is a constant, inevitable and untransferable responsibility (Gasset 2014a: 67). However, Gasset thinks that this reality is losing its meaning and value day by day as of the period in which he lived, and a terrible age of culturelessness is being passed. So much so that false, deceptive forms of existence have never been so widespread (Gasset 1998: 61). Because, according to Gasset, Europe has fallen into the most severe crisis that can happen to nations, societies and cultures. The name of this crisis is the revolt of the masses (Gasset 1957: 11).

2. The Problem of Massification in the Gasset Philosophy

According to Gasset, the Europe of the 20th century is witnessing a great revolt of the masses of unqualified crowds. Describing this situation as the decline of humanity, Gasset presents two different types of people and lifestyles in this context. The first of these is the mass human being who has nothing to devote themselves to in almost every field of life, who does not take responsibility in any sense, who lives a day-to-day, ordinary, lethargic life. The other is the noble/elite man who is the master of his own existence, who sees life as a real work, a labor, and his noble life, that is, the life of the responsible, disciplined, sublime, measured person, the elite minority. The mass man, whom Gasset calls the middle, mediocre, ordinary man, corresponds to a qualitatively indistinguishable type of human being who exists in all social classes, who "does not consider himself to be dependent on special causes – in good or evil – but who feels like everyone else, but who does not feel uncomfortable with it, even enjoys it (Gasset 1957: 14-15). According to Gasset, who claimed that the masses, who clustered over history and could not manage themselves, dominated almost everything that is the product of human culture, and settled in the foremost places that were previously reserved for noble people, the masses rebelled and took over the management of societies (Gasset 2014b: 39-43).

The masses, who embrace the name of society as it is, completely polarize the society by ignoring those who are left behind and building lives that are closed to themselves and do not touch each other in any way (Işık 2010: ix). According to Gasset, who claims that the masses have declared the "constitution of barbarism", from social relations to politics and to the parliament, all forms of common life that require obeying

and observing objective rules and principles are hated, and a barbaric life is returned (Gasset 2014b: 103-105). Thinking that with the uprising of the masses, some objective rules that make common life possible and the principles of civil legality to be applied have disappeared, Gasset states that where there is no such thing, there can be no talk of culture. But where there is no culture that enables man to live life in a meaningful way, there is undoubtedly barbarism (Gasset 2014b: 102-103). According to Gasset, the domination of societies by the masses causes the cultural fields that govern what people do and find their way in life, that is, vital activities such as science, art and justice, to lose their meaning day by day (Gasset 2014b: 116-118). On the other hand, Gasset, who thinks that the domination of the masses over public life has also changed the understanding of democracy, states that the equalizing rights gifted by democracy have become a tool of the unconscious appetites of the masses. According to him, under the name of democracy, the dominance of mediocrity, that is, a “hyper-democracy” in which the masses take direct action outside the law and have their demands imposed by pressure, prevails (Gasset 1957: 17-18).

Gasset draws attention to the fact that irresponsibility and idleness prevail in all areas of life with the revolt of the masses, and characterizes the dominance of the masses over public life, who cannot live without thinking about their own interests for a moment, as a problem of massification and agglomeration (Gasset 2014b: 39-43, 102-105, 116). Although Gasset discusses both the cause and the solutions to the problem of massification in his relation to politics, he ultimately thinks that the deep-seated source of massification is the lack of cultural education of the masses. Stating that only science, specialization and technology-based vocational education is given in universities, Gasset thinks that “ignorant sages” are trained, who are well-equipped but lacking in culture. According to him, enough culture was not transferred to the masses to satisfy their souls. Cultural education was not provided (Gasset 2014b: 78-79, 143). Gasset thinks that the masses are not taught anything other than modern life techniques, responsibility and vital values are not instilled. Therefore, the spirit of the masses was not cultivated, the education of the masses was not achieved (Gasset 2014b: 79).

In Gasset's thought, the reason for the spasm prevailing in the Europe of his age is that the masses, who are more knowledgeable in their field than ever before, are ignorant of the ideas, the set of values that form the basis of human life. However, unless the masses are instilled with a spirit of responsibility along with some vital values, that is, if the masses are not corrected, it seems inevitable that the West will disappear (Gasset 2014b: 25). Therefore, through education, the masses "must be injected with a large dose of culture" (Gasset 2011: 41). According to Gasset, educating the masses through cultural education is also the primary mission of universities (Gasset 1998: 43).

3. Cultural Education and the Mission of the University in Relation to the Problem of Massification in Gasset's Thought

According to Gasset, who says “Our age is ill with a special form of cultural deprivation”, this lack of culture is the lack of culture of doctors, engineers, lawyers, and even scientists who are knowledgeable in their fields (1998: 95). In other words, it is the ignorance of people who are equipped with special knowledge but who are unaware

of the thoughts that illuminate the meaning of human life and who lack cultural awareness. (Gasset 1998: 95) Gasset thinks that since the 19th century, universities have focused more on science and vocational education while cultural education has been ignored. In higher education, it is suggested that "it would be beneficial for students to have a certain level of general culture", wherein courses such as history and philosophy are superficially offered under the guise of general culture, as expressed in the statement. However, such an understanding clearly reveals the superficiality attributed to the term culture (Gasset 2014c: 42-43). Yet 'culture' [cultura] (or 'cultivation') in the sense of cultivating the human spirit—that is, not an animal or grain—can only be general. One cannot acquire 'culture' in physics or mathematics. It is called having knowledge about a certain subject" (Gasset 1998: 37).

Gasset considers it an inevitable task to revive cultural education at the university, that is, the education of the system of ideas that constitute the basis of life (Gasset 1998: 40). What he means by the ideas that constitute the basis of life is no more no less, but the sum of the concrete opinions we have formed about the world and other people, about the system of values to which objects and actions conform. For instance, which ones are more valuable and which ones are less valuable" (Gasset 1998: 58). According to Gasset, cultural courses should be at the center of higher education in order to transform the ordinary man (the mass man) with a profession into a truly cultured and enlightened person. Teaching the branches of culture should be considered the main function of the university (Gasset 1998: 52). Thus, Gasset proposes the establishment of a "Faculty of Culture", which will be at the center of higher education (1998: 62). He defines the cultural courses in the program as "the physical image of the universe (Physics), the basic subjects of organic life (Natural science), the historical process of the human race (History), the structure and functioning of social life (Sociology), and the design of the universe (Philosophy)" (Gasset 1998: 52).

On the other hand, according to Gasset, who thinks that the university needs a series of reforms by considering an ordinary student and taking him as a criterion, the university should be the institutional reflection of the student. In this context, "university, in the most precise sense, is the institution that teaches the ordinary student to be a cultured person and a qualified member of his/her profession" (Gasset 2014c: 73). According to Gasset, the important thing is to transform "the ordinary man into a qualified professional man" (Gasset 1998: 52). The university should teach the ordinary student to be a truly enlightened doctor, a judge, a good mathematics teacher in high school, and to take on the responsibilities of social life through cultural transfer by making use of mentally simpler, faster, and more effective methods (Gasset 1998: 52). Because "today, European societies are mostly governed by the middle class, consisting of professionals" (Gasset 1997: 80).

In Gasset's opinion, it is extremely important for the future of humanity to bring to universities the efforts of enlightening the human being, which is their main task. Another reason why Gasset attributes to the university the task of nurturing people's souls, educating them, enlightening them, and at the same time improving society through cultural education is that he thinks that politics and the state cannot take on this responsibility. In other words, when the issue is to nurture people's souls, educate

them, and change them to improve social reality, Gasset considers this responsibility as a task that politics and the state should do, but as of the period he is in, he thinks politics and the state have become a tool that reinforces the rule of the masses and cannot manage social life. According to him, the area left empty by politics—that is, the task of nurturing the souls of people and directing the life of society—is filled by uncultured press and journalists. Therefore, universities should use their influence on the solution of the problem of massification, and higher education institutions should stand as a superior spiritual power against the uncultured masses and the press that govern society. For this reason, the university should be open to all the realities of its time and should be in life, feeding on life, providing contact with social life, historical reality, and the day in which it is lived, and interpreting the problems that the age has suffered in a free way from its own cultural, professional, or scientific perspective. Then the university will be a driving force that represents tranquility in the face of fuss and mind in the face of lightness (Gasset 1998: 70-72). Therefore, in Gasset's thought, the only promising way to direct social life is cultural education through universities. In this context, the mission of the university is "politics as education" (as cited in Işık 1992: 25-26). Politics as education, which Gasset sees as social education design, is the science of changing societies in its broadest form (as cited in Işık 1998: 9).

Conclusion

The most important reason why Gasset sees the dominance of the masses over societies as a problem in every sense is that he thinks that not only can mass people's understanding of value not create the values and ideas that guide people, that is, cultural elements such as science, art, philosophy, morality, and justice, which enable them to structure both themselves and their lives—their fundamental reality—and find their direction in their lives, but they also make them instrumental. According to Gasset, this situation makes it difficult to live together and brings many problems such as irresponsibility, confusion, discrimination, polarization, and violence into social life. And this dehumanizes humans and drags them towards an inhuman life. Gasset thinks that it is possible to reshape the mass men with cultural education, to improve their character, and to create a community of cultured and noble men to govern the society, and he assigns a mission to universities in this direction.

Gasset's thought that the character of the masses can be corrected by instilling the qualities of the noble man type with cultural education is based on certain assumptions about the nature of man. According to Gasset, who thinks that the concept of change is at the basis of the existence of a person living in the "state of being", it is impossible to put a limit on what a person can be. Man personally shapes his own existence, his life, which is his fundamental reality, in history and in the environment he is in. Based on this acceptance, Gasset thinks that the mass men can cease to be an unqualified mass, and this can only be achieved through cultural education in universities. Because the majority of the masses who undertake the management of societies consist of university graduates with a profession. Thus, the university is the only institution that will instill vital ideas and values in mass men on the universe and humanity, that is, give them form by transferring culture. For this reason, Gasset questions massification in relation to

higher education and cultural education in connection with universities, and argues that solutions should be sought here.

When we examine the cause and solution of massification, cultural education, and university thoughts of Gasset, it is seen that there are some issues that are questioned but cannot reach a satisfactory answer and some points open to criticism, as well as some guiding and appropriate determinations for today's point of view. For instance, in *The Revolt of the Masses* he suggests that the character of the masses can be improved by education, but on the other hand, he almost doubts whether this is possible. Gasset indicates that some questions such as, "Is it possible to rearrange this type of men?", "Will the masses be able to withstand correction?" or "Can the masses wake up to a personal life if they want to?" have not yet been addressed and discussed. Moreover, he does not give a clear and unambiguous answer to these questions. When the reason for Gasset's silence or suspicion in the face of these questions, which are directly related to the cause and solution of massification, is questioned, it can be said that it is because he thinks that the mass people are closed to themselves and are not really open to any superior value. However, it should be immediately pointed out that Gasset sees these negative characteristics that he attributes to the masses not as a structural feature or as an invariable part of their nature, but as a form of reaction to which they are accustomed. For this reason, he thinks that it can be improved, but for this, the universities of the age need a series of reforms on issues such as the understanding of education, the courses given, and the content of the program.

On the other hand, Gasset argues that society is always aristocratic by nature, that it will cease to be a society to the extent that it ceases to be aristocratic, and that the management of societies should be handed back to qualified elite people (Gasset 2014b: 48). However, although he thinks so, it is necessary to question how he finds the relationship between the problem of massification and politics almost superficial. From this point of view, it can very well be said that massification, which Gasset says "takes priority over politics, the underground of politics," in terms of both its cause and solution, and which he sees as a cultural education problem in relation to higher education and the university, is also a political issue. As a matter of fact, Gasset states that the principle of education depends on the educational atmosphere between the walls of the school and the atmosphere of society, and that education or schools can only accomplish their goals and function when the driving force from both sides is in balance. Moreover, as Gasset puts it, "if a nation is politically small, it is futile to set hope on even the most competent school" (Gasset 1998: 33).

Aside from such problems or points open to criticism that we encounter in Gasset's thoughts, his greatest contribution to human philosophy is that he reveals the nature of man based on the qualities of human life, which he accepts as a fundamental reality. He shows the difference between living and living in a decent, humane way and also draws attention to the fact that the meaning and value of human life cannot be considered independently of the social, political, and cultural environment in which people live. Another of Gasset's most important contributions to philosophy is the question, "Is it possible to reorganize the mass man who invites us to think?" Because

this question will not only enrich the world of thought but also open the door to different questions and discussions in today's context.

KAYNAKÇA | REFERENCES

Bantock, G. H. (1975). Ortega as Educator. *History of Education Quarterly*. Published By History of Education Society, Cambridge University Press, 1975, 15 (2), 201-206, Erişim Tarihi: 01.09.2019 <http://www.jstor.org/stable/367981>

Cihan, M. (2010). *José Ortega Y Gasset'de İnsan ve Tarih Felsefesi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Clive, G. (1974). Revolt of the Masses by José Ortega y Gasset. *Daedalus*, winter, 1974, vol. 103, no. 1, Published by The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences, 75-82.

Dobson, A. (1989). *An Introduction to the Politics and Philosophy of José Ortega y Gasset*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gasset, J. O. (1933). *The Modern Theme* (trans. J. Cleugh). New York: W.W. Norton & Company, INC.

Gasset, J. O. (1941). *History As A System. Toward By Philosophy of History* (trans. H. Weyl). New York: W.W. Norton & Company, INC.

Gasset, J. O. (1957). *The Revolt of the Masses* (trans. Authorised Ortega y Gasset). New York: W.W. Norton & Company, INC.

Gasset, J. O. (1960). *What is Philosophy?* (trans. M. Adams). New York: W.W. Norton & Company, INC.

Gasset, J. O. (1963). *Meditations On Quixote* (trans. E. Rugg and D. Marin). New York: W.W. Norton & Company, INC.

Gasset, J. O. (1968). İhtislaşma Barbarlığı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* (çev. H. Topçuoğlu). ISSN: 2458-8342. Cilt: 1 Sayı: 1, 43-49. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/806813>) Erişim Tarihi: 01.10.2018.

Gasset, J. O. (1997). *Üniversitenin Misyonu* (çev. B. Üçpınar). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Gasset, J. O. (1998). *Üniversitenin Misyonu* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. (2005). *Avcılık Üstüne* (çev. D. Türkömer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. (2011). *Kütüphanecinin Görevi* (çev. M. T. Acaroğlu). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

Gasset, J. O. (2013). *Tarihsel Bunalım ve İnsan Ortega y Gasset'ten Seçme Yazılar* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Metis Yayınları.

Gasset, J. O. (2014a). *İnsan ve Herkes* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Metis Yayınları.

Gasset, J. O. (2014b). *Kitlelerin Ayaklanması* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Türkiye

İş Bankası Kültür Yayınları.

Gasset, J. O. (2014c). *Mission Of The University* (trans. H. L. Nostrand). New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Gasset, J. O. (2015). *Sistem Olarak Tarih* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gasset, J. O. (2017a). *Sevgi Üstüne* (çev. Y. Salman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. (2017b). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler* (çev. N. G. Işık). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal. Ü. H. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Güleryüz, O. (2018). José Ortega Y Gasset: Kitlelerin Eğitimi, *Avrupa'nın Öğretmeni José Ortega Y Gasset: Peyzaj Pedagojisi'nden Geleceğin Eğitimi'ne* (ed. B. Ata, ss. 55-65). Ankara: Pegem Akademi.

Holmes, W. O. (1975). *Human Reality and the Social World: Ortega's Philosophy of History*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Işık, N. G. (1992). Sunuş. Ortega y Gasset. *Tarihsel Bunalım ve İnsan, Ortega y Gasset'ten Seçme Yazılar* (ss. 7-33). İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, N. G. (1995). Sunuş. Ortega y Gasset. *İnsan ve Herkes* (ss. 9-21). İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, N. G. (1998). Önsöz. José Ortega y Gasset. *Üniversitenin Misyonu* (ss. 7-17). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Işık, N. G. (2010). Sunuş. José Ortega y Gasset. *Kitlelerin Ayaklanması* (ss. vii-xxi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ibáñez, F. M. (1998). *Felsefe Öyküleri* (çev. H. Koyukan). Ankara: İmge Kitabevi.

Kuçuradi, İ. (2009). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Marías, J. (1967). *History of Philosophy* (trans. S. Appelbaum and C. C. Strowbridge). New York: Dover Publications, Inc.

Mora, J. F. (1963). *Ortega Y Gasset An Outline Of His Philosophy*. U.S.A: Yale Universty Press.

Nietzsche, F. (2015a). *İnsanca, Pek İnsanca 1* (çev. M. Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, F. (2015b). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (çev. A. İnam). İstanbul: Say Yayınları.

Wyatt, J. F. (1981). *Ortega Y Gasset's mission of the university: an appropriate document for an age of economy?* West Sussex Institute of Higher Education, Bognor Regis, 6:1, 59-69, doi: <http://dx.doi.org/10.1080/03075078112331379529>